

BEZBEDNOST ZAPADNOG BALKANA

BROJ 1 • JULI-AVGUST 2006

BEOGRAD

**BEZBEDNOST
ZAPADNOG
BALKANA**

**Časopis
Beogradske
škole za studije
bezbednosti**

BROJ 1

JULI-AVGUST 2006.

Izdavač:
Centar za
civilno-vojne odnose

Urednik:
Jasmina Glišić

Lektura i korektura:
Tatjana Hadžić

Kompjuterska priprema:
Časlav Bjelica

Štampa:
GORAGRAF, Beograd

Tiraž:
150 primeraka

Beogradska škola za
studije bezbednosti
otvorena je
zahvaljujući podršci
Kraljevine Norveške.
Rad Škole podržava
Balkanski fond
za demokratiju.

Ovaj časopis štampan je
uz podršku NATO.

SADRŽAJ

Miroslav Hadžić:
Poverenjem do bezbednosti 1

Jasmina Glišić:
Reč urednika 1

REFORMA SEKTORA BEZBEDNOSTI

Vojska (ne) deli sudbinu države 2

TAČKA SUSRETA:

“Mreža za sigurniji Balkan” 6
Univerzitet i bezbednost 7
“Obrazovanje za bezbednost
i mir u Sloveniji” 8
Reforma policijskog školstva u Srbiji 9

IZAZOVI, RIZICI, PRETNJE

Organizovani kriminal: slučaj Srbija 12

PREDNOST ZA BEZBEDNOST

“Egejski” telefon 16
Sukob nadležnosti 16
Ratne deonice 16
Humanost ili računica 16
Bezbedno nebo za papu i fudbal 17

OBALE ATLANTIKA

Demokratska “pobuna“ protiv Ramsfelda? . 18

BALKANSKE TEME

Model zakona o privatnoj delatnosti
obezbeđenja 20
Promene u bezbednosno-obaveštajnom
sistemu Hrvatske 22

FORUM

Mirovne misije – srpska debata 27

LJUDI I DOGAĐAJI

General Ponoš u Pentagonu 32
Novi početak za region 32
NATO pohvalio Albaniju 32

Razgovorom do poverenja

Miroslav Hadžić

Svedoci smo završne faze bezbednosne normalizacije Zapadnog Balkana. Uspostavljene su različite forme bezbednosne saradnje. Međutim, ona se isuviše često odvija pod vođstvom, ali i pod pritiskom Evropske unije, SAD i NATO.

To je dokaz manjka poverenja među državama ovog regiona. Trajno se pak poverenje ne može graditi na deklaracijama. Ono će biti moguće tek kada ove države i narodi jedni druge skinu sa liste nosilaca pretnji svojoj bezbednosti. Za to im je, uz ostalo, potrebno da se međusobno ponovo upoznaju. Tom će prilikom saznati i da li se neko nekoga plaši i, ako se plaši, zašto. A potom, i da li je taj strah osnovan. Ovo je tim potrebnije, jer je, dok su neki od njih međusobno ratovali, njihov bliži i dalji okoliš radikalno promenjen.

Razgovorom se utire put poverenju. Razgovori državnih zvaničnika nisu više dovoljni. Uostalom, bezbednost je danas od državnog postala javno dobro. Ona je sve manje u nadležnosti vojske, policije i tajnih službi. I sve teže je dostići oružjem i silom. Zato o bezbednosti treba sve više da se razgovara javno i uz učestvovanje javnosti. Dakako, na osnovu stručnih nalaza o uzrocima i nosiocima manjka regionalne bezbednosti., a potom i o načinima zajedničkog dostizanja održive bezbednosti.

Izdavanjem časopisa "Bezbednost Zapadnog Balkana", Centar za civilno-vojne odnose želi pre svega da podstakne razgovor između mesnih istraživača u oblasti bezbednosti, i to onih mlađih. Dabome, dobro su došli i svi za razgovor orni.

Reč urednika

P ostoji izreka po kojoj nikad nećete dobiti drugu šansu da ostavite prvi utisak. Verovatno to važi i za Beogradsku školu za studije bezbednosti, čiji se članovi, svojim tekstovima u ovom časopisu, prvi put predstavljaju javnosti. Zato su se potrudili da ponude štivo zanimljivo svima koji se interesuju za bezbednosne teme, prevashodno one u vezi sa regionom.

Broj otvara buduća stalna rubrika pod nazivom "Reforma sektora bezbednosti". U prvom broju želimo da skrenemo pažnju na poslove koje je raspad Državne zajednice Srbija i Crna Gora doneo ustavotvorcu i zakonodavcu, a koji se odnose na vojsku. Izbor tekstova u rubrici "Tačka susreta" inspirisan je činjenicom da su u Sloveniji, Hrvatskoj i Srbiji organizovani, u skoro isto vreme, skupovi sa sličnom temom – obrazovanje u oblasti bezbednosti. Tekst o reformi policijskog školstva u Srbiji detaljnije opisuje najavljene promene u ovom posebnom segmentu sektora bezbednosti. Predstavljamo i Model zakona o privatnoj delatnosti obezbeđenja koji je pripremio CCVO. U rubrici "Pretnje" u ovom broju analizirane su neke specifičnosti organizovanog kriminala u Srbiji. Rubrika "Prednost za bezbednost" donosi izbor kratkih vesti, koje su mladi istraživači

Beogradske škole izdvojili kao naročito zanimljive.

Težišna tema drugog dela ovog broja časopisa vezana je za civilno-vojne odnose. Budući da se pitanja demokratske civilne kontrole aktuelizuju kako u državama sa dugom demokratskom tradicijom, tako i u "novim demokratijama", pozabavili smo se i jednim i drugima, u rubrikama "Obale Atlantika" i "Balkanske teme".

Rubrikom "Forum" želimo da predstavimo postojeće i da otvorimo nove rasprave o relevantnim bezbednosnim temama. Tekst u ovom broju odnosi se na srpsku debatu o učestvovanju naših snaga u mirovnim misijama. U rubrici "Ljudi i događaji" naći će se "velike" vesti napisane u kratkoj formi.

Beogradska škola za studije bezbednosti upravo je završila svoje prvo "polugodište", a zbog letnjeg odmora objavljivanje sledećeg broja našeg glasila planirano je za oktobar ove godine. Želeli bismo da ovaj časopis bude mesto na kome se pitanja o bezbednosti neprekidno postavljaju, zato što, prema rečima Lojda Aleksandra, "više naučimo tražeći odgovore, nego učeći ih".

Jasmina Glisnić

Vojska (ne) deli sudbinu države

Dorđe Popović

Raspad države će imati pozitivne posledice po vojsku. Ma koliko ova tvrdnja delovala kontradiktorno uvreženom verovanju da je sudbina vojske uvek usko vezana za sudbinu države, u Srbiji 2006. godine ona se može relativno lako dokazati. Argumentacija mora početi podsećanjem na specifičnu prirodu konkretne države – zajednice (SCG), koja je imala do sada nepoznati oblik državnog udruživanja.

Iako je po karakteru podsećala na realnu uniju, Državna zajednica je bila tvorevina *sui generis* – zajednica dve skoro nezavisne države. Nastala je posle teških pregovora i više kao posledica snažnih pritisaka, pre svega Evropske unije, nego kao izraz želja država članica. Već je u Ustavnu povelju, donetu 2003. godine, uneta odredba o mogućnosti sprovođenja referenduma na kojem bi obe republike, nakon tri godine, mogle da odluče o svojoj daljoj budućnosti. Crna Gora je još tokom pregovora naglašavala da će državna zajednica biti samo prelazno rešenje i da zajedničke funkcije te države neće biti među prioritetima njene vladajuće elite. Odbrana, kao jedna od tih funkcija, trpela je ozbiljne posledice u “državi koje nema”, kako su Državnu zajednicu Srbija i Crna Gora često nazivali.

Nakon referenduma održanog u Crnoj Gori u maju ove godine, Srbija se suočila sa potrebom da najzad dovrši svoju državnu građevinu, koja već petnaest godina kuburi sa mukama secesija, sukcesija i ostacima bivših država i zajednica. U ovom kontekstu, vojska i te kako deli sudbinu države. Zato je važno barem nabrojati koji po-

slovi čekaju ustavotvorce i zakonodavce, budući da je stvaranje odgovarajućeg pravnog okvira jedan od najhitnijih poslova reforme sektora bezbednosti.

USTAVNI POLOŽAJ VOJSKE

Donošenje novog ustava je akutan politički i sistemski problem u Srbiji, koji nerešena pitanja iz oblasti odbrane čine još ozbiljnijim. Analiza novog ustavnog položaja Vojske, sada definisanog isključivo Ustavom Srbije iz 1990. godine, pokazuje da su neka rešenja neočekivano praktična, ali valja upozoriti i na manjkavosti ovakvog “retrogradnog” konstitucionalnog hoda.

Ustav Republike Srbije sadrži neke odredbe koje se tiču odbrane iako je ova oblast bila u nadležnosti savezne države. On propisuje da Srbija uređuje i obezbeđuje svoj suverenitet, nezavisnost i teritorijalni integritet, kao i odbranu i bezbednost svojih građana u slučaju vanrednog stanja. Takođe, Ustav predviđa i to da srpski Parlament ima pravo da odlučuje o ratu i miru.

Neplanirana “dobit” za Srbiju 2006. godine, koju Slobodan Milošević svakako nije imao na umu kad je pre sedamnaest godina doneo Ustav, ogleda se u tome da se sada tačno zna ko je vrhovni komandant oružanih snaga. Predsednik Republike komanduje oružanim snagama u ratu i miru, naređuje opštu mobilizaciju i organizuje pripreme za odbranu. Kada parlament ne može da se sastane, predsednik države proglašava ratno stanje.

Tokom ratnog stanja on može da doneše pravne akte koji su u nadležnosti parlamenta i koji mogu da ograniče ljudska prava i slobode. Pod određenim uslovima može da proglaši i vanredno stanje.

Nakon donošenja novog Ustava konačno će se jasno znati ko komanduje vojskom i ko je finansira. Do sada postojeći i netransparentan način komandovanja preko Vrhovnog saveća odbrane biće zamenjen jasnim lancem komandovanja, na čijem će čelu biti predsednik i Vlada Republike Srbije. Ustavna povelja propisivala je da je vrhovni komandant oružanih snaga Vrhovni savet odbrane, koji i odlučuje o njihovoj upotrebi. Ovo telo se sastojalo od predsednika obe republike, kao i predsednika Državne zajednice. On je ujedno i predsedavajući, prvi među jednakim i njega obavezuju odluke koje Savet donosi konsenzusom. Glavni problem predstavljao je nedostatak kontrole nad ovim telom. Povelja nije predvidela odgovornost Saveća, ni njega kao celine, a ni njegovih članova individualno. Možda bi se na osnovu nekog tumačenja moglo reći da predsednici republika mogu biti odgovorni parlamentima država članica, ali predsednik Državne zajednice mogao je da deluje potpuno nezavisno i bez ikakve kontrole. Posebno je bilo nejasno šta bi se desilo u slučaju kada se članovi Vrhovnog saveta odbrane ne bi složili povodom nekog pitanja, odnosno ko bi tada preuzeo komandu nad vojskom.

Međutim, ovim bizarnim efektom – nedemokratski ustav omogućava demokratski institut jasnog lanca komandovanja – počinje i završava se spisak dobrih posledica aktuelnog važenja Ustava iz perioda Miloševićeve vladavine.

Ustav je jedan od najvažnijih pravnih regulatora demokratske i civilne kontrole. Osnovni problem ustavnog ustrojstva je to što važećem Ustavu Republike Srbije nedostaju odredbe kojima bi ova kontrola bila i omogućena. U Ustavnoj povelji bilo je predviđeno da Vojska Srbije i Crne Gore bude pod demokratskom i civilnom kontrolom. Ova odredba predstavljala je veliki korak u reformi sektora bezbednosti. Prvi put je jedna ovakva odredba postala deo najvišeg pravnog akta ili, preciznije, bilo kog pravnog akta. Do tog momenta su se režim i njegovi generali krili iza termina civilne kontrole. Ova odredba bi morala biti ugrađena u novi Ustav, koji je Srbiji preko potreban, da bi bila izbegnuta i sama mogućnost zloupotrebe iako je ona danas malo verovatna.

Pravna regulativa predstavlja ključno pitanje i na njoj će morati da se radi u vrlo skoroj budućnosti. Naime, sadašnji Ustav Srbije ima ozbiljne nedostatke u pogledu svoje demokratske i zato vrhunac cinizma predstavlja pozivanje na njega u kontekstu spasonosnih odredbi o oružanim snagama, što danas možemo čuti od pojedinih analitičara. Imajući ovo u vidu, možemo reći da je donošenje novog Ustava Srbije jedan od preduslova uvođenja demokratske civilne kontrole nad oružanim snagama.

POSLOVI ZA ZAKONODAVCA

Srbiji je danas najpotrebnija Strategija nacionalne bezbednosti. Strategija odbrane SCG obuhvatala je samo jedan deo problematike nacionalne bezbednosti. Nezavisno od postojanja formalnih prepreka za važenje starih dokumenata u novoj državi, Srbija treba da odredi sve bezbednosne izazove, rizike, pretnje i

interese države. Takva opštija strategija treba da sadrži ne samo odredbe o vojsci, nego i o ostalim činionicima sektora bezbednosti.

Pored Ustava i Strategije nacionalne bezbednosti, Srbija će morati da donese i zakonsku regulativu koja se tiče odbrane i vojske, a koja je do sada bila u nadležnosti Državne zajednice. Potrebno je usvojiti novi Zakon o odbrani. Podsetimo, stari Zakon je bio donet još za vreme Miloševićeve vladavine i uveliko je prevaziđen. Ovaj Zakon je, nažalost, u skladu sa Ustavom prethodne države – SRJ – i prati njegovu filozofiju. Po njegovim odredbama, kontrolu nad Vojskom vrše Savezna vlada i Vrhovni savet odbrane, dva tela koja više ne postoje. Jasno je da postoji potreba za uvođenje potpuno novog regulisanja materije odbrane.

Zakon o vojsci je, takođe, jedan od zakona koji će morati da bude usvojen na nivou države Srbije. Postojeći Zakon datira iz Miloševićevog perioda. Mada je bio dopunjavan u više navrata, on nije bio usklađen sa Ustavnom poveljom, te je propisivao rad državnih organa koji nisu postojali ni tad, a ni sad. Prenormiranost je još jedan od nedostataka ovog Zakona.

Značaj donošenja ovih zakona je i u tome što će se time sprečiti to da Vlada putem uredbi reguliše ovu osetljivu materiju. Iz prethodnog perioda nam je poznato da su najvažnije odluke koje su se ticale vojske donošene na sednicama Vrhovnog saveta odbrane. Na ovaj način su zastarela zakonska rešenja bila prilagođavana novonastalim situacijama. Međutim, ovakav način regulisanja, iako lakši za vlast, jer prenebregava ponekad zamornu javnu debatu i legislativni postupak u parlamentu, daleko je od do-

brog rešenja. Najbolje rešenje za sve nabrojane probleme predstavlja donošenje novih i modernih zakona, koji bi ovu materiju regulisali za duži vremenski period.

Vojna doktrina će moći da se prenese na nivo Republike Srbije. Ova doktrina nije ni zaživela upravo zbog toga što se očekivao ishod referenduma u Crnoj Gori. Vlada Crne Gore je i odbila da je primeni, smatrajući da će se nezavisnošću promeniti i činjenice na kojima se ona bazira. Taj moderan dokument biće primenljiv, u onom delu koji se odnosi na Srbiju, čim bude usvojen u Parlamentu.

NEMA SVADE OKO IMOVINE

Što se tiče same organizacije, Vojska SCG je već bila tako ustrojena da će odvajanje Srbije i Crne Gore proteći bez velikih teškoća. Podgorički korpus, čija se zona odgovornosti poklapa sa teritorijom Crne Gore, nije bio ukinut baš zbog toga što je budućnost Državne zajednice bila neizvesna. Teško da se drugačije može razumeti zadržavanje ovog korpusa u situaciji kada se sa korpusne organizacije prelazilo na formiranje komande operativnih snaga, komande vidova i komande logistike. Vojna imovina je već bila podeljena, jer Zakon o sprovođenju Ustavne povelje predviđa da Vojska nema vlasništvo nad imovinom kojom raspolaže. Zbog toga je imovina kojom je raspolagala Vojska SCG pripala republikama na čijoj su se teritoriji nalazile jedinice. Kada je reč o oružanim sistemima, Crna Gora će zadržati Mornaricu, dok će Rečna flotila pripasti Srbiji. Moguće je da nove države sada primene takozvano ukrajinsko-rusko rešenje. Naime, ove dve zemlje su se posle raspada SSSR sporazumele o najmu ukrajinskih luka za rusku Crnomorsku flotu. U našem slučaju, ovo rešenje ipak izgleda malo verovatno.

Ono što bi moglo biti predmet podele je vazduhoplovstvo. Crna Gora najverovatnije neće imati sredstava, ali ni potrebe, da održava vazduhoplovne snage, pre svega mlazne avione. Eskadrila helikoptera je potpuno dovoljna da odgovori na sve potrebe koje bi crnogorska vojska mogla da ima. Iz dosad navedenog može se videti da podela imovine, naoružanja i opreme između dve novonastale države neće predstavljati veliki problem. Situacija je malo drugačija kada je u pitanju komandni kadar. Oficiri koji žive u Crnoj Gori, a koji izraze želju da službu nastavu u vojsci Srbije, moći će to i da učine. U vreme pisanja ovog članka sprovedeno je anketiranje oficira na teritoriji Podgoričkog korpusa i do sada se za prelazak u vojsku Srbije prijavilo stotinak ljudi.

BEZBEDNOST POD KONTROLOM JEDNE VLADE

Iako su vlasti u Srbiji dočekale nezavisnost zemlje, a samim tim i uspostavljanje komande nad vojskom, gotovo potpuno nesporno, morale bi da iskoriste situaciju i da uz razdruživanje vojske izvrše i njenu temeljnu reformu. Dosad su napravljeni veliki pomaci u reformi Vojske SCG, ali se proces odvija suviše sporo i neki ključni koraci tek treba da uslede. Lista tih koraka je dugačka. Pre svega, novi sektor bezbednosti Srbije morao bi da bude baziran na odgovarajućem pravnom okviru, koji uključuje efikasnu demokratsku i civilnu kontrolu oružanih snaga. Neophodno je uspostaviti modernu, fleksibilnu komandnu strukturu, koja će funkcionisati efikasno u ratu i miru. Takođe je važno uspostavljanje sistema planiranja nacionalne bezbednosti, koji bi preneo veliki deo obaveza sa Vojske na civilne institucije – pre svega na novouspo-

stavljeno Ministarstvo odbrane Srbije. Uspostavljanje sistema upravljanja ljudskim resursima bilo bi neophodno nakon formiranja nove srpske vojske. Svakako, vojni budžet će morati da bude promenjen. Poznato je da su sredstva za Vojsku SCG u najvećoj mери izdvajana iz budžeta Srbije, tako da razdvajanje neće bitno uticati na finansiranje vojske. Međutim, nesporna je i činjenica da vojni budžet nove i, kako se najavljuje, profesionalne vojske, mora biti uvećan. Reforma sektora bezbednosti je bez odgovarajućih finansijskih sredstava obično osuđena na propast. Od finansija posebno zavisi tehnička modernizacija oružanih snaga.

U istoriju konačno odlaze kadrovska rešenja "po republičkom ključu". Stvoreni su uslovi za to da vojni zapovednici više ne budu birani u odnosu na to da li dolaze iz Srbije ili Crne Gore, već po stručnosti. Predsednik Republike postaje vrhovni komandant, dok je Ministarstvo odbrane prepotčinjeno Vladi Republike Srbije. Odbor za odbranu i bezbednost Narodne skupštine Srbije preuzeće zadatak parlamentarne kontrole Vojske. Jedna od pozitivnih posledica raspada je i to što će sve oružane snage u zemlji, dakle vojska, policija i obaveštajne službe, biti stavljene pod kontrolu iste vlade. Na taj način će sistem bezbednosti u Srbiji biti zaokružen.

Sticanjem nezavisnosti Srbija je dobila priliku da ustroji svoj bezbednosni sektor, na način na koji su to učinile moderne evropske države. Potrebno je iskoristiti trenutak i temeljno reformisati vojsku. Na taj način vojsci Srbije bio bi vraćen ugled, koji je izgubila tokom devedesetih godina, za vreme ratova u regionu.

Autor je istraživač u Beogradskoj školi za studije bezbednosti

“Mreža za sigurniji Balkan”

Razvoj studija bezbednosti na Zapadnom Balkanu bio je centralna tema regionalne konferencije “Sigurnija mreža Balkana”, koju je organizovao Centar za civilno-vojne odnose (CCVO) u hotelu “Norcev” na Fruškoj Gori, u periodu od 22. do 24. juna ove godine. Skup je organizovan zahvaljujući podršci Balkanskog fonda za demokratiju. Konkurs za radove bio je otvoren u martu, a pravo učestvovanja imali su mladi istraživači (do zvanja doktora nauka) iz Albanije, Bosne i Hercegovine, Makedonije, Srbije i Hrvatske. Od priloga koji su prošli selekciju, tri potpisuju članovi istraživačkog odeljenja CCVO – Beogradske škole za studije bezbednosti: Jelena Petrović, Dorđe Popović i Marko Savković, kao i jedan član CCVO: Maja Zarić.

“Studije bezbednosti u policijskom školstvu Srbije” bila je tema rada Jelene Petrović, dok je Marko Savković analizirao položaj ovih studija na civilnim visokoškolskim ustanovama – Fakultetu političkih nauka i Fakultetu bezbednosti Univerziteta u Beogradu. Maja Zarić je govorila o ključnim problemima izučavanja studija bezbednosti na Vojnoj akademiji u Beogradu, pri čemu je posebna teškoća na koju je ona naišla prilikom istraživanja ovog problema bilo to što nastavni planovi i programi ove institucije još uvek imaju status vojne tajne. Dorđe Popović je predstavio neformalne programe obrazovanja u oblasti bezbednosti, koje su u proteklih pet godina sprovele nevladine organizacije u Srbiji.

Pogled na situaciju u Hrvatskoj omogućila su dva rada: “Bezbednost u društvu zasnovanom na znanju”, čiji je autor Sandro Knezović iz Instituta za međunarodne odnose u Zagrebu, i zajednički prilog diplomiranih politikologa iz Zagreba - Ivane Žižić i Ane Hruškovec - o obrazovanju i istraživanju bezbednosnih tema u Hrvatskoj.

U radu Filipa Ejdusa, poslediplomca Londonske škole za ekonomiju, argumentovan je stav da obrazovna infrastruktura u Srbiji ne odgovara potrebama za

obrazovanje nove generacije specijalista za bezbednost. Sonja Stojanović, student magistarskih studija u Školi za slovenske i istočnoevropske studije (University College London), ponudila je odgovore na pitanje o tome koga treba kriviti za neiskorišćene mogućnosti saradnje civilnog društva i policije u reformi policije u Srbiji. Magistar kriminologije Stojanka Mirčeva, istraživač na Policijskoj akademiji u Skoplju, govorila je o reformi policijskog školstva u Makedoniji.

Učesnici okruglog stola, koji je organizovan u okviru konferencije “Sigurnija mreža Balkana”, ponudili su odgovore na pitanja o tome kakvo je znanje potrebno sektoru bezbednosti i šta akademska zajednica može da mu ponudi. Profesor dr Miroslav Hadžić, predsednik Centra za civilno-vojne odnose, istakao je da “razapetost između bezbednosne dileme i nove bezbednosne paradigme”, odnosno “produženi boravak u bezbednosnoj dilemi” predstavlja glavni problem novog poimanja bezbednosti u Srbiji. Umesto reforme sektora bezbednosti, usled ovog raskoraka, dolazi do reorganizacije. Problematizujući i sam koncept akademske zajednice, dr Hadžić rekao je da se kod nas ona nalazi u fazi tranzicije. Još nema ozbiljnog tržišta u ovoj sferi iako je vidan rast naučnog i javnog interesovanja za teme bezbednosti.

Jasmina Glišić, zamenik direktora BSSB, naglasila je da novo promišljanje bezbednosti i praktikovanje bezbednosti zahteva i novo promišljanje obrazovanja, kao i novo obrazovanje u oblasti bezbednosti. Ona je podsetila i na druge sličnosti između bezbednosti i obrazovanja: predstavljaju važne faktore za održivi razvoj, nemoguće je uspešno ih ostvarivati unutar zatvorenog nacionalnog kruga, a procesi njihove reforme su nedovršivi. Profesor Univerziteta “Union” u Beogradu, dr Bogoljub Milosavljević govorio je o dva pogrešna pristupa u proučavanju bezbednosnih pojava. Prvo je bavljenje isključivo formalnim aspektima bezbednosnih struktura kakav je, na primer, organizaci-

oni aspekt. Njime se većina naših stručnjaka prevashodno bavi, pa zato udžbenici u kojima se proučava državna bezbednost obiluju prikazima inostranih obaveštajnih sistema, što je često i njihova jedina sadržina. O funkcionalnim aspektima bezbednosti postoji veoma mali broj studija, a i one su skromnog obima. Pogotovo je evidentan nedostatak interdisciplinarnih istraživanja ili produbljenih socioloških i politikoloških studija. Otud široko nerazumevanje bezbednosnih pojava i njihove sadržinske dimenzije.

Profesor dr Vladimir Cvetković, dekan Fakulteta za bezbednost Univerziteta u Beogradu, predstavio je organizaciju studija u toj instituciji. On je najavio studijski program koji će biti organizovan u saradnji sa Vojnom akademijom. Po tom planu, koji bi trebalo da bude gotov do jeseni, pešadijski oficiri bi se školovali u obe institucije i tako bi, pored vojnog, stekli i civilno obrazovanje. Zoran Jeftić, pomoćnik ministra odbrane Srbije, rekao je da reforma vojnog školstva i vojnog zdravstva predstavljaju dva velika izazova u okviru reforme sektora bezbednosti. Međutim, on je istakao da se upravo u ovim sektorima mogu naći naši kapaciteti za međunarodnu saradnju, na osnovu kojih možemo pretendovati na ulogu regio-

nalnog centra. Jeftić je zaključio da je "najvažnije to što je reforma počela i što je ona sada bespovratan proces".

Nataša Ristović iz Odeljenja za sprovođenje zakona u okviru Misije OEBS u Srbiji i Crnoj Gori predstavila je program rada te organizacije u sklopu reforme policije u Srbiji. Jedan od ciljeva je, kako je rekla, izmena zastarelih metoda rada i prevaziđenih nastavnih programa u policijskom obrazovanju. OEBS podržava zakonske promene u ovoj oblasti i koordinira međunarodnu pomoć reformi policije.

Konferencija "Sigurnija mreža Balkana" je prvi skup u Srbiji na kome su učesnici diskutovali o sadašnjem stanju akademskih i neformalnih obrazovnih i istraživačkih programa u oblasti bezbednosnih studija na Zapadnom Balkanu. Za organizatore je bilo razočaravajuće saznanje, ali i indikativan podatak da na kurs nije prispeo nijedan rad iz Albanije i iz Bosne i Hercegovine. Mladi istraživači koji su predstavili svoje radove, kao i ostali članovi Beogradske škole za studije bezbednosti i Centra za civilno-vojne odnose, treba da doprinesu daljem umrežavanju istraživačkih i obrazovnih centara u ovoj naučnoj oblasti.

J. G.

Univerzitet i bezbednost

Univerziteti imaju veoma značajnu ulogu u uspostavljanju i promovisanju tolerancije i saradnje u Jugoistočnoj Evropi, a saradnja država ovog regiona će se uspešnije i potpunije odvijati unutar sistema kolektivne bezbednosti kakav je NATO pakt. Ovo su neki od glavnih zaključaka sesije "Univerzitet i bezbednost", održane u okviru konferencije "Prijateljski susret studenata političkih nauka". Na ovom skupu, koji su organizovali Fakultet političkih znanosti Univerziteta u Zagrebu i Regionalni centar za pomoć u sprovođenju sporazuma o kontroli naoružanja i verifikaciji, održanom od 6. do 8. juna 2006. godine u Zagrebu, učestvovali

su studenti i profesori iz 11 zemalja.

Druga tema konferencije bio je "Značaj članstva/učlanjenja država Jugoistočne Evrope u NATO", a tokom radionice "Pogled u budućnost Evrope" studenti su formulisali svoja viđenja budućnosti EU, njenog unutrašnjeg ustrojstva i mesta koje ono zauzima u međunarodnim odnosima. Tokom skupa u Zagrebu, istraživač Beogradske škole za studije bezbednosti (BŠSB) Miljan Filimonović predstavio je rad Centra za civilno-vojne odnose, BŠSB, kao i specijalističke studije globalne i nacionalne bezbednosti na Fakultetu političkih nauka u Beogradu.

M. F.

"Obrazovanje za bezbednost i mir u Sloveniji"

Maja Garb

Slovenačko udruženje za političke nauke, u okviru svojih redovnih aktivnosti, organizuje godišnju konferenciju "Slovenački dani političkih nauka". Ova godišnja konferencija, sedamnaesta po redu, održana je u Portorožu, u Sloveniji, od 29. do 31. maja 2006. godine, pod nazivom "Slovenija u evropskom društvu znanja i razvoja". U ovom zajedničkom okviru organizovan je i poseban okrugli sto pod nazivom "Obrazovanje za bezbednost i mir". On je okupio sve one koji se bave teorijom i praksom upravljanja ljudskim resursima u širokoj oblasti bezbednosti.

Za razliku od nekih drugih zemalja Evrope, Slovenija nije imala problema sa nedostatkom civilnih stručnjaka koji su se bavili odbranom, krajem osamdesetih i devedesetih godina 20. veka. Pre svega, Slovenija je još 1975. godine omogućila civilno obrazovanje stručnjaka za oblast odbrane na nivou univerziteta (program odbrambenih studija). Drugo, mnogi od današnjih učesnika u slovenačkom sistemu odbrane stekli su iskustvo u prethodnim vojnim strukturama, kao što su Teritorijalna odbrana i Jugoslovenska narodna armija. Treće, neki članovi ovog sistema bavili su se pitanjima bezbednosti i odbrane kroz različite oblike aktivnosti u ovoj oblasti unutar nekadašnjeg sistema opštenarodne odbrane. Prema tome, uspostavljanje civilne strukture uprave u Ministarstvu odbrane posle 1991. godine nije bilo naročito težak zadatak. Više problema javilo se prilikom uspostavljanja uniformnih korpusa oficira i podoficira, s obzirom na to da su regularne slovenačke oružane snage tek bile formirane. Učesnici okruglog stola bili su pozvani da govore o pozitivnim i negativnim iskustvima, o sadašnjim i budućim potrebama, planovima, problemima, dilemama i izazovi-

ma, kao i o informisanju javnosti o pitanjima bezbednosti i mira.

Aktivni učesnici okruglog stola bili su: dva predstavnika odbrambenog sistema Slovenije – Drago Bitenc, direktor Biroa za upravljanje ljudskim resursima u Ministarstvu odbrane Slovenije i brigadni general Alojz Jehart, magistar nauka iz Generalštaba Slovenačke armije; mr Jasmina Glišić iz Centra za civilno-vojne odnose (Beograd); dr Milan Jazbec iz Ministarstva inostranih poslova Slovenije, kao i dr Anton Žabkar, dr Vinko Vegič i dr Uroš Svete sa Fakulteta društvenih nauka Univerziteta u Ljubljani. Moderatori okruglog stola bili su dr Ljubica Jelušič i dr Maja Garb sa Odseka za odbrambene nauke Fakulteta društvenih nauka.

Učesnici okruglog stola su tokom rasprave pomenili neke stvarne probleme, značajne rezultate i zanimljive ideje, često kritičkog tona. Ljudi ne bi trebalo da idu u škole da bi dobili diplome, već da bi stekli znanja, a obrazovanje bi trebalo da bude investicija. Razvoj oficira trebalo bi da se zasniva više na (teorijskom) obrazovanju, a manje na (praktičnoj) obuci: naročito bi visoki oficiri trebalo mnogo da pišu i učestvuju na međunarodnim konferencijama. Ukratko, trebalo bi da više doprinose vojnoj nauci. Odluke o broju oficira koji će u budućnosti biti potrebni vojsci, kao i o obrazovanju koje bi oni trebalo da steknu (na vojnim akademijama i civilnim fakultetima) nije lako doneti. Što se tiče nevojnog osoblja, u diplomatiji je od velikog značaja to da članovi i diplomatskih i vojnih organizacija imaju dobro obrazovanje iz oblasti međunarodnih odnosa, savremene diplomatije i međunarodnih organizacija. Bez takvih znanja, nove i male države ne mogu uspešno učestvovati u međunarodnoj sarad-

nji i konkurenciji. Nedostatak stručnjaka koji se bave bezbednošću, generalno, može biti rešen i uz pomoć nevladinog sektora, kao što je to slučaj u Srbiji. Stavovi javnosti o opštem obrazovanju u oblasti bezbednosti, mira i odbrane u Sloveniji uslovljeni su činjenicom da je vojska izgubila mogućnost da obrazuje veći deo mlade muške populacije kada je 2003. godine ukinuta vojna obaveza. Sa druge strane, konstatovano je da slovenačka omladina pokazuje veće interesovanje za obrazovanje u oblasti bezbednosti, odbrane i zaštite nego javnost uopšte, kao i da je više zainteresovana za informisanje o vojnim pitanjima i nacionalnoj bezbednosti.

Moglo bi se reći da je okrugli sto ostvario svoj cilj i okupio praktičare, naučnike i zainteresovanu javnost iako se moglo očekivati da će privući veću pažnju, kao i učestvovanje eksperata. Naime, najbolji način za obrazovanje u oblasti bezbednosti i mira nije lako utvrditi, pa sve sugestije i objašnjenja u tom smislu mogu biti od pomoći, jer odluke i mere koje se donose mogu imati značajne dugoročne posledice.

Autor je istraživač na Fakultetu društvenih nauka, Univerzitet u Ljubljani, Slovenija

Reforma policijskog školstva u Srbiji

Jelena Petrović

Policijac 21. veka u Srbiji trebalo bi da ume i da može da rešava konflikte, preuzme vođstvo, rešava probleme, poznaje i poštuje različitosti i ljudska prava. Navedena lista osobina rezultat je funkcionalne analize radnih zadataka buduće policije u Srbiji. Cilj ove analize je definisanje rezultata koji bi trebalo da budu postignuti reformom policije i policijskog školstva.

Tranzicija srpskog društva ne može se odvijati bez reforme policije. Pre političkih promena 2000. godine policija u Srbiji služila je kao sredstvo politike i bila je, u značajnoj meri, militarizovana. Da bi društvo bilo promenjeno, neophodno je promeniti i one koji to društvo čuvaju i koji raspolažu silom. Tokom 2001. godine eksperti OEBS i Saveta Evrope sačinili su dva izveštaja u kojima su, pored pregleda stanja policije u Srbiji, dali i preporuke za prevazilaženje njegovih nedostataka. U skladu sa njihovim preporukama, sastavljen je tim eksperata koji su Ministar-

stvu unutrašnjih poslova RS predložili da proces reforme bude podeljen na 14 oblasti. Za svaku oblast formirana je posebna radna grupa, koja funkcioniše u okviru Ministarstva, a sarađuje sa navedenim međunarodnim organizacijama. Jedna od tih oblasti obuhvata i reformu policijskog školstva. Reforma ove oblasti veoma je važna za celokupnu reformu policije, jer je, pored hijerarhije, organizacije i tehničke opremljenosti policije, neophodno izmeniti i policijsku kulturu. Savremena policijska kultura, karakteristična za demokratska društva, počiva ne samo na znanjima i veštinama prilagođenim novim bezbednosnim izazovima, rizicima i pretnjama, već i na konceptu policijskog servisa. To znači da bi savremena policija Srbije trebalo da bude u službi građana i da sa njima ima otvoreniji odnos koji bi se zasnivao na uzajamnoj saradnji. Policijske obrazovne institucije imaju ključni značaj prilikom formiranja mladih kadrova. Ukoliko oni bu-

du imali prilike da se obrazuju u institucionalno i sadržinski reformisanim institucijama i da steknu ne samo stručna znanja, već i da se informišu o korpusu ljudskih prava i kulturnim različitostima, može se očekivati da će njihovim zapošljavanjem policija u Srbiji započeti najdublji deo svoje reforme – reformu policijske kulture.

Analiza stanja u policijskom školstvu Srbije pokazala je da je ono neefikasno, nefunkcionalno i zastarelo. Institucije koje su zadržane iz prethodnog, nedemokratskog perioda moraju se menjati. Pored toga, neophodno je nastavne planove i programe prilagoditi savremenim bezbednosnim izazovima, rizicima i pretnjama. Ovi nedostaci ukazivali su na to da je reformi potrebno strateški pristupiti kako bi željene izmene bile obavljene na temeljan i sistematski način.

NOVI FAKULTET ZA POLICAJCE

Prvi korak načinjen prilikom reformisanja policijskog školstva bio je postavljanje pomoćnika ministra unutrašnjih poslova za policijsko obrazovanje i obuku, što je pokazalo da među onima koji donose odluke postoji svest o važnosti reforme. Naredne, 2002. godine objavljen je dokument pod nazivom "Vizija", u kome je konstatovano da sistem policijskog školstva ne postoji, kao i da je potrebno doneti zakon kojim bi ova oblast bila uređena. Sve do 2004. godine inovacije u policijskom školovanju svodile su se na uvođenje kurseva, koje je najčešće organizovao OEBS. Teme tih kurseva odnosile su se na ljudska prava, savremene bezbednosne pretnje i slične probleme. Tek krajem te godine, u okviru MUP formirana je Uprava za stručno obrazovanje, osposobljavanje, usavršavanje i nauku. Ova organizaciona jedinica Ministarstva dobila je zadatak da upravlja pro-

cesom reforme policijskog školstva i da koordinira sve aktivnosti u vezi sa obrazovanjem i obukom policije u Srbiji. U to vreme organizovan je i Okrugli sto o reformi policijskog školstva u Srbiji, na kome su učestvovali domaći stručnjaci, ali i stručnjaci iz okolnih zemalja i OEBS. Oni su predložili da bude oformljen Policijski fakultet, koji bi objedinio Višu školu unutrašnjih poslova i Policijsku akademiju, a koji bi svojim planom i programom bio kompatibilan sa Bolonjskom deklaracijom. Tada je, takođe, predstavljena i ideja o gašenju Srednje škole unutrašnjih poslova, umesto koje bi trebalo otvoriti centre za osnovnu obuku. U ovim centrima punoletni mladići i devojke bili bi obučavani za osnovne poslove uniformisane policije.

U decembru 2005. godine usvojena je Strategija razvoja sistema obuke i obrazovanja za potrebe policije (dalje u tekstu: Strategija). Njom je predviđena izrada projekata koji će produbiti i konkretizovati osnovnu zamisao reforme policijskog školstva u toku 2006. godine. Ciljevi policijskog obrazovnog sistema navedeni u Strategiji odnose se na definisanje radnih i obrazovnih profila, jer je zaključeno da su oni do sada bili u neskladu. Sem toga, Strategija u ciljeve projektovanja ubraja i stvaranje novog vrednosnog sistema koji bi bio u skladu sa potrebama policije i građanstva u Srbiji, kao i sa međunarodnim standardima policijskog školstva. Ovim dokumentom najavljeno je i stvaranje jedinstvene visokoškolske ustanove koja bi pružala najviši nivo stručnog usavršavanja budućih policajaca. Fakultet policijskih studija nastao bi spajanjem Više škole unutrašnjih poslova i Policijske akademije, što bi, prema dinamici predviđenoj Strategijom, trebalo da se dogodi do 1. oktobra 2006. godine.

Projekat pod nazivom "Položaj i razvoj policijskog školstva" (dalje u tekstu:

Projekat), koji je predviđen Strategijom, realizovan je početkom 2006. godine. U radnoj verziji Projekta definisani su radni profili policajaca. Na osnovu njih, određeni su inicijalni nastavni programi za četiri smera budućeg Fakulteta policijskih studija: Kriminalistička policija, Kriminalistička tehnika, Uniformisana policija i Nacionalna bezbednost.

SLABA SARADNJA SA CIVILNIM DRUŠTVOM

Jedan od suštinskih problema reforme je i dalje nedostatak transparentnosti. Spisak predmeta objavljen na sajtovima obrazovnih institucija jedina je javno dostupna informacija o nastavnim programima. Kurikulumi, biografije predavača, bibliografija (bez kojih je ozbiljna analiza nastavnih planova i programa praktično nemoguća) nedostupne su građanstvu. To govori o zatvorenosti sistema policijskog školstva, kao i o zatvorenosti sistema policije u Srbiji. Profesor dr Bogoljub Milosavljević na regionalnoj konferenciji "Safer Balkans Network" naveo je da je ova zatvorenost jedan od uzroka nedovoljne razvijenosti policijskih studija. Nепristupačnost dokumenata i nespремnost ljudi na čelu policijskih obrazovnih institucija da pruže istraživačima više podataka, govore o složenosti vansistemskih istraživanja vezanih za policijsko školstvo. Osim smanjenog poverenja koju takav stav može izazvati među predstavnicima civilnog društva, on ima i loše posledice po nauku o policiji. "Nauci je za razvoj potreban otvoren sistem, a u zatvorenim sistemima trebalo bi da se vrše samo specifična primenjena istraživanja stručnog karaktera", rekao je profesor Milosavljević.

Premda policija neke podatke čuva od očiju javnosti, čini se da ni mediji ne pokazuju preveliko interesovanje za reformu policijskog školstva. Tekstovi u dnevnim listovima pretežno se bave aktuelnim aferama, u koje su uključeni predstavnici policije i sudstva. O reformi policijskog školstva govori se tek s vre-

mena na vreme, pri čemu je i to ograničeno uglavnom na političke izjave u vezi sa njom, institucionalne promene, kao i na problem odnosa polova u policiji, dok ozbiljnije analize toka reforme i njenog sadržaja, nažalost, izostaju.

Strategijom je predviđeno da osnovna policijska obuka po novom nastavnom planu i programu počne u septembru 2006. godine u Sremskoj Kamenici, gde se do sada nalazila Srednja škola unutrašnjih poslova. U Srednju školu je, doduše, upisana poslednja generacija učenika prošle školske 2005/2006. godine, a odluka o njenom gašenju još uvek nije doneta. Krajem juna ove godine Vlada RS podnela je Skupštini Predlog zakona o prestanku važenja zakona o Policijskoj akademiji. Usvajanje ovog Zakona omogućiće donošenje odluke o formiranju Fakulteta policijskih studija ili Kriminalističko-policijske akademije (još nije postignuta saglasnost oko naziva). U Projektu je navedeno da će, pre primene inicijalnog nastavnog plana i programa, biti konsultovani donosioci odluka, nezavisni stručnjaci, zaposleni u obrazovnim ustanovama policije, ali i sami studenti. U skladu sa eventualnim primedbama, kurikulumi će možda pretrpeti nove izmene. Ovakav plan deluje ambiciozno, a do isteka roka ostalo je manje od dva meseca. Budući da osnivanje novog fakulteta podrazumeva spajanje dve postojeće visokoškolske ustanove, mora se računati i na eventualni otpor zaposlenih koji strepe da će izgubiti radno mesto. Ukoliko najavljene promene izostanu, Ministarstvo unutrašnjih poslova RS suočiće se sa "praznim hodom" u edukaciji i obuci budućih policajaca, koji će trajati najmanje godinu dana. To bi značilo da još jedna generacija policajaca neće proći obuku za 21. vek i da će umeće rešavanja problema ili poštovanje kulturnih različitosti ostati teme sporadičnih seminara ili stvar lične želje pojedinaca da se usavršava.

Autor je istraživač u Beogradskoj školi za studije bezbednosti

Organizovani kriminal: slučaj Srbija

Jelena Unijat

Ako "svaka država ima onakav kriminal kakav zaslužuje" (Dobrivoje Radovanović, direktor Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja), postavlja se pitanje kakav je to onda organizovani kriminal koji "zaslužuju" postkonfliktne države. Takođe, postoji li neka specifičnost takvog kriminala i kakve uvide omogućuje slučaj Srbije. Analitičari navode da je kriminal ovde začeo krajem osamdesetih godina prošlog veka, što dokazuje da su kriminalci bili dobro organizovani i pre rata. Balkanski "ratovi devedesetih" samo su označili početak mutacije njegovih formi. Sprega rata i kriminala stvorila je, kako se navodi u Beloj knjizi odbrane (sada već bivše) Državne zajednice Srbija i Crna Gora, u ozbiljnu i direktnu bezbednosnu pretnju. Ključna karakteristika ovog metastaziranog problema je njegova politička priroda. Neophodno je stoga pronaći političko, a ne policijsko rešenje. U ovom tekstu pokušaćemo da dokažemo ove hipoteze i proverimo pretpostavku da je jedno od rešenja mogla biti lustracija do koje u Srbiji nije došlo. Sa donošenjem Zakona o lustraciji previše je odugovlačeno, a i onda kada je usvojen, ovaj Zakon nije primenjivan.

Da bi organizovani kriminal mogao da postoji, neophodno je da postoji veza između države i kriminalaca. To je, po osnovnoj definiciji, njegov ključni element. Međutim, još je dr Zoran Đinđić upozorio da u Srbiji nije država "imala" kriminal, već je kriminal "imao" državu. Pojednostavljeno rečeno, to znači da je novcem od prljavih poslova punjen i državni budžet, a ne samo "privatni džepovi". Dovoljno je indikativno to što

se među poslanicima Narodne skupštine Srbije 1992. godine nalazilo i lice sa Interpolove poternice. Dok u "običnim" zemljama kriminalci potkupljuju političare na vlasti koferima punim novca ili luksuznim poklonima, u Srbiji su mafijaši "čašćavali" političkim ubistvima. U vreme vladavine Slobodana Miloševića, u Srbiji je izvršeno preko 500 ubistava i sva su ostala nerasvetljena. Presuda Vrhovnog suda Srbije, doneta 28. juna 2006. godine povodom ubistva Ivana Stambolića i pokušaja atentata na Vuka Draškovića, potvrđuje da je Slobodan Milošević bio direktni nalogodavac Miloradu Ulemeku Legiji koji je organizovao "kriminalnu grupu (...) sa ciljem da vrši ubistva". Opstanak na vlasti uz pomoć organizovanih kriminalnih grupa bio je u Srbiji recept za političku vladavinu, a ovaj metod političke borbe nije potpuno nestao ni nakon ratnih sukoba. Ubistvo premijera Đinđića je dokaz toga.

Nove nemire u javnosti izazvali su ovog leta mafijaški obračuni na beogradskim ulicama – 3. juna ubijen je Zoran Vukojević, svedok-saradnik u procesu koji se vodi povodom ubistva premijera Zorana Đinđića. Iste noći ubijen je i pripadnik Zemunskog klana Zoran Pović, koji je mogao da pruži nove informacije u ovom procesu, pod uslovom da je bio uhapšen. Država deluje nemoćno. Pitanje je zašto je to tako.

BEZ PREKIDA NA VEZAMA

Šestog oktobra 2000. godine Srbija se suočila sa mnogobrojnim poslovima koje je trebalo obaviti hitno i simultano. Od "četiri D" – koji se često navode kao

ključni ciljevi reforme policije: dekriminalizacija, demilitarizacija, depolitizacija i decentralizacija – svi bi se, u različitom stepenu, mogli odnositi na čitavo društvo. Uz što brže ekonomske reforme, trebalo je uspostaviti i pravnu državu, a Peti oktobar trebalo je da označi i početak kraja anomije. Po mišljenju mnogih analitičara, kao i velikog broja građana, reforme jedva da su odmakle od početka. Drugi pak tvrde da se i nije moglo ići brže.

Podsetićemo, vrlo kratko, na ključne elemente istorijskog konteksta. U Srbiji su suviše često pojmovi biznis i kriminal bili sinonimi. To su značenje imali svuda, čak i na ulici gde je preprodavac švercovanih cigareta svakoga jutra otvarao svoj “mali kartonski butik“. U ilegalne poslove bili su uključeni najširi slojevi stanovništva. U periodu od 1995. do 2000. godine oko 270.000 ljudi ostalo je bez posla, a armiji nezaposlenih priključio se i veliki broj izbeglica. Nezapamćena inflacija i teška nezaposlenost izazvali su poremećaje društvenih vrednosti. Niko nije bio zainteresovan za to da sivo tržište bude eliminisano. Ono je u ratu jedino moglo da zadovolji osnovne potrebe ljudi. Za taj minimum smanjenja socijalne napetosti plaćana je visoka cena: i robe i rizika zbog ilegalnog prometa, kao i troškovi vezani za korupciju.

Organizovanim kriminalcima otvorene su ogromne mogućnosti lake zarade. Država je stvarala parapolicijske i paravojne jedinice, regrutujući ljude koji su se bavili kriminalom. Učestvovanje u ratu predstavljalo je dvostruki dobitak za kriminalce: velike zarade i veze u vojsci i policiji, koje su bile dobra osnova za buduće poslove.

Značajan je spisak činjenica koje govore o tome da mnoge od tih veza do danas nisu prekinute, odnosno da nema

dokaza da jesu. Najupadljivija je, svakako, činjenica da najtraženiji srpski begunac optužen za ratne zločine još uvek nije isporučen Haškom tribunalu. To je neizostavna tema razgovora među stranim političarima, domaćim opozicionarima i u svim medijima. Međutim, pažnji često izmiče to da izostanak lustracije ne treba tumačiti kao sitan, politički problem i nužnu specifičnost tranzicije “na srpski način“. Naravno, to što ničiji dosijei nisu otvoreni, predstavlja širi problem, jer je put ka društvenoj sceni i dalje svima otvoren. Ovo je još značajnije u kontekstu daljeg jačanja organizovanog kriminala, jer bosovi koji su se u ratu finansijski obezbedili i oni koji su sa njima saradivali mogu sada da pretenduju i na socijalno prihvatljive uloge. Štaviše, ako to poželeva, mogu da „merkažu“ i političku karijeru.

IZOSTANAK LUSTRACIJE: VIŠESTRUKA POSLEDICE

Najvažnija bezbednosna posledica izostanka lustracije jeste ta što na funkcijama koje su ključne za borbu protiv organizovanog kriminala mogu ostati i “nelustrirani“. Zato je bilo moguće da Rade Marković, sada osuđen za pomaganje u političkim ubistvima, ostane na položaju načelnika Resora državne bezbednosti mesecima nakon političkih promena 2000. godine. Nebojša Pavković je, uz neubedljiva objašnjenja novih vlasti, skoro godinu i po dana (do juna 2002. godine), zadržao poziciju šefa Generalštaba VSCG. Za Srbiju je možda i važnije to što je Pavković naložio da vojni helikopter „izvuče“ atentatorsku jedinicu iz Budve 2000. godine. Moramo pomenuti i Acu Tomića, Miloševićevog generala bez škole, koga je 16. jula 2001. godine jugoslovenski predsednik, a danas srpski premijer, unapredio u načelnika tadašnje Uprave bezbednosti

Generalštaba Vojske Jugoslavije. Rade Bulatović, čovek u čijoj se kontroverznoj biografiji ističe podatak da je bio savetnik za bezbednost Vojislava Koštunice, postavljen je 2004. godine za šefa Bezbednosno-informativne agencije Srbije. Na ovo mesto došao je posle "političkog hapšenja" tokom akcije Sablja, kako je to nazivao predsednik Demokratske stranke Srbije. Sve navedeno dopunjava činjenica da su svi akteri ove policijske akcije, organizovane nakon ubistva premijera Dindića, otpušteni ili premešteni. Nasuprot tome, osumnjičeni za ovo ubistvo izjavili su da "imaju poverenja u vlast" i predali su se organima gonjenja.

U državi u kojoj, prema istraživanju Centra za civilno-vojne odnose, samo 13,5 odsto građana veruje u pravosuđe, a kriminalci svoju veru iskazuju tako što dolaze "na noge" svojim progoniteljima, nešto ozbiljno nije u redu. Da u postkonfliktnoj, tranzicionoj Srbiji nema pravnog poretka, a još manje ima bezbednosne efikasnosti, dokazuje i nedavna izjava Radeta Bulatovića. U intervjuu listu "Večernje novosti", datom u junu ove godine, on je rekao da BIA "sigurno zna" gde se Mladić skrivao do proleća 2003. godine i da raspolaže podacima o njegovom kretanju do decembra prošle godine. Najslikovitiji komentar koji je dao jedan građanin objavljen je na Forumu B92: "A u januaru 2009. će znati gde je bio u junu 2006. Odlično rade posao samo su malko sporiji nego što bi trebalo. Ali možda će 2015. na osnovu rekonstrukcije njegovog kretanja između 2002. i 2012. moći da izvuku neke zakonitosti i na osnovu toga pretpostave gde se mogao kretati u periodu 2013–2015."

Dok se reforma sektora bezbednosti izvodi "puževim korakom", a u policiji "natenane" pripremaju strateške mere

neke buduće reforme, u Srbiji se ubrzano razvijaju organizovani kriminal "poslednje generacije".

Stroga hijerarhija mafijaških organizacija u stilu *cosa nostra* zamenjena je danas strukturom mrežnog tipa, u kojoj je povezanost mafijaških organizacija mnogo manje vidljiva. Gde god se uspostavi transnacionalna kriminalna saradnja, igra se i na kartu razlika u nacionalnim zakonodavstvima. Elastičnost obezbeđuje mreži opstanak u slučaju da jedan njen deo bude uništen. Ono što je za srpske uslove možda i najznačajnije je to da je stepen pokretljivosti ovih opasnih grupa izuzetno visok. One lako sele svoje aktivnosti iz oblasti u oblast, bežeći od rizika da budu gonjene i orijentišući se ka profitabilnijim poslovima. Pri tome, i samo smanjenje rizika da će biti gonjene, grupama donosi profit, jer se tako štedi na korupciji i ostavlja manja "amortizaciona" zaliha za slučaj bekstva.

KRIMINAL

"POSLEDNJE GENERACIJE"

Biznis sa oružjem pokazao je da organizovani kriminal u Srbiji ima sve uslove da se razvija u XXI veku. Velika potražnja robe za vreme embarga donosila je, svojevremeno, ogromne zarade "lovcima u mutnom" na svim zaraćenim stranama, koji su uspešno kršili petogodišnju zabranu prometa. Kako i ne bi, kad su radili u ime i za račun države. Razne tehnike, kao što su izdavanje lažne potvrde o krajnjem korisniku koja glasi na obližnju državu, čist šverc ili obeležavanje više komada oružja istim serijskim brojem, od kojih jedno ide na legalno a drugo na ilegalno tržište, ostavili su turoban bezbednosni skor – pet ilegalnih cevi na jednu legalnu, kao sadašnji prosek za prostor bivše Jugoslavije. Završetak sukoba doneo je laki zaokret i osveženje kriminalnoj

poslovnoj agendi. Balkanska ruta droge ponovo je uspostavljena, ali su zadržani i alternativni pravci, kojima je albanska mafija zaobilazila područja zahvaćena ratom. Veruje se da je od 2001. godine trgovina ljudima i drogom potisnula trgovinu oružjem. U zvaničnim statistikama policije u Srbiji, mnogo više prostora zauzimaju podaci o zapleni narkotika, nego o zapleni oružja i municije. Prema poslednjem izveštaju MUP Srbije, policija je za samo šest meseci zaplenila više od 460 kilograma narkotika, pa možemo opravdano pretpostaviti da je trgovina drogom ponovo zauzela prvo mesto na listi nelegalne trgovine. Šverc oružja, sa Balkana u Gazu i Irak, ostaje trenutno u senci, a zabrinjavajući su nagoveštaji o tome da se velike količine oružja kriju u tajnim skladištima, u nestabilnim graničnim područjima uz Albaniju i Makedoniju.

PRANJE NOVCA I BIOGRAFIJA

Solidna pokretljivost srpskog organizovanog kriminala konstatovana je i u Izveštaju Komisije za ispitivanje sistema obezbeđenja predsednika Vlade Republike Srbije dr Zorana Dindića. U njemu je navedeno da je "jedna od kriminalnih delatnosti grupe (misli se na Zemunski klan, primedba J. U.) i oduzimanje motornih vozila i vraćanje vozila za novac", a da je "krajem 2000. godine i početkom 2001. delatnost grupe prerasla u otmice ljudi i puštanje za milione nemačkih maraka".

Mogućnost da svoj kapital i aktivnosti prenesu u legalne poslove pružena je srpskim kriminalcima zahvaljujući tome što je izostala lustracija. Upravo time se Srbija uklapa u savremeni, a porazni trend mešanja "bele" i "crne" zone legalnih i ilegalnih tokova novca.

Strategijom obuzdavanja organizovanog kriminala u postkonfliktnoj Srbiji

moralo bi da bude obezbeđeno i strateško udruživanje svih komponenti sektora bezbednosti, uz njihovo hitno stavljanje pod demokratsku civilnu kontrolu. Organizovani kriminal je toliko ojačao da "obične" represivne mere policije (akcija "Sablja") mogu biti tek "prva pomoć" u njegovom sprečavanju. Nakon perioda u kome je država stajala iza biznisa u podzemlju, mafija se prilično osamostalila i ima procena da sada državi ostavlja samo mrvice. Pored toga, kriminalci su očito stekli imunitet protiv koga državni organi, koji bi trebalo da budu nadležni za njegovo suzbijanje, slabo deluju.

Često se danas čuje kako su policajci ili sudije neefikasni i korumpirani. U tome sigurno ima dosta istine. Međutim, ključni problem nipošto nije u korumpiranom pojedincu, već u sistemskim propustima i nedostatku političke volje da oni budu otklonjeni. Za nedavnu likvidaciju svedoka-saradnika u procesu koji se vodi povodom ubistva srpskog premijera Dindića kriv je, delom, loš Zakon o zaštiti svedoka. U ovoj situaciji je, međutim, potpuna nezainteresovanost države za bezbednost ključnog svedoka bila od presudnog značaja. Nezainteresovanost se naročito ogleda u previđanju činjenice da je pravni osnov za njegovu zaštitu mogao biti pronađen u drugim propisima. Najtragičnije je što su, po mišljenju kriminologa, ovdašnji pripadnici klanova uz "pranje novca" oprali i svoje kriminalne biografije i postali deo društvene elite, koji se sada bavi legalnim poslovima ili čak nalazi na rukovodećim položajima. Odsustvo lustracije je, verujemo, bio jedan od ključnih faktora da savršen zločin, ipak, bude moguć. Tako to izgleda danas u Srbiji. Čini se da država još nije dobila "svoj" kriminal, već da kriminal još uvek ima državu.

Autor je istraživač u Beogradskoj školi za studije bezbednosti

Humanost ili računica

Pet bivših zatvorenika iz Gvantanamo mogli bi postati uzrok diplomatskog spora na relaciji Kina—Albanija. Ovi kineski muslimani, pripadnici etničke manjine Uigur u Kini, naći će, posle petogodišnjeg boravka u američkom zatvoru na Kubi, utočište u Albaniji. Oni su pritvoreni nakon pada talibanskog režima u Avganistanu pod sumnjom da su povezani sa Al Kaidom. Sada ih SAD više ne smatraju opasnim po bezbednost države, niti "obaveštajno vrednim", pa su ih proglasili izbeglicama. Vlasti ne žele da ih isporuče Kini, zbog bojazni da će biti podvrgnuti mučenju ili egzekuciji. Kina pak tvrdi da je reč o teroristima, pripadnicima Turkmenski-islamskog pokreta.

Već dve godine američki zvaničnici pokušavaju da, neformalnim kontaktima, pronađu zapadnoevropsku zemlju voljnu da prihvati bivše zatočenike iz Gvantanamo. Albanija je jedina zemlja koja je izašla u susret ovom zahtevu. Dok američke vlasti to doživljavaju kao "važan human gest", Kina tvrdi da su u pitanju čisto ekonomski i vojni interesi Albanije. Jedan od spoljnopoličkih ciljeva Albanije je da dobije poziv za pristupanje NATO i da uspostavi bliske veze sa Sjedinjenim Državama. Da podsetimo, i Kina je važan partner — četvrti po obimu spoljnotrgovinske razmene.

Rok za podnošenje eventualnih prigovora svih koji su nezadovoljni svojim statusom dragovoljca u Domovinskom ratu ističe krajem jula. Zakon o pravima hrvatskih branitelja, donet 3. decembra 2004. godine, odredio je, između ostalog, ko može imati status hrvatskog branitelja i dragovoljca iz Domovinskog rata. Iz statusa proizilazi pravo na učestvovanje u raspodeli deonica Fonda hrvatskih branitelja.

Zakon je napravio oštru razliku između onih koji su u ratu učestvovali kao pripadnici regularnih oružanih snaga i onih koji su se dobrovoljno angažovali. Dragovoljcem se smatra pripadnik naoružanih dragovoljačkih odre-

Direktna telefonska linija između komandnog centra grčkih vazduhoplovnih snaga u Larisi i turske vazduhoplovne baze u Eksišehiru otvorena je 2. jula 2006. godine. Njeno uvođenje usledilo je nakon sudara grčkog i turskog borbenog aviona 23. maja, u spomom vazdušnom prostoru iznad južnog Egeja. Samo sat vremena nakon incidenta u kome je grčki pilot izgubio život, zvaničnici dve zemlje počeli su dogovore o tome kako da smire tenzije. Sprovođenje intenzivne diplomatske akcije razumljivo je kada imamo u vidu da su se ovi NATO saveznici 1996. godine našli na ivici sukoba povodom dva mala, nenaseljena ostrva.

Sukob nadležnosti

Evropska unija i Velika Britanija pripremaju donaciju za Bosnu i Hercegovinu u vrednosti od nekoliko desetina miliona konvertibilnih maraka, a u Vijeću ministara se vodi tihi rat oko toga ko će imati nadzor nad donacijom. Naime, reč je o visokosofisticiranoj opremi za prisluškivanje, koja nije namenjena samo obaveštajnoj službi, već svim bezbednosnim i policijskim službama. Oprema je bila prvobitno namenjena Ministarstvu sigurnosti. Međutim, sasvim je suprotno međunarodnoj praksi da ministarstvo, odnosno ministar kao politička ličnost raspolaže opremom za prisluškivanje.

Različite struje u Federaciji zastupaju različita

Ratne deonice

da koji je najmanje stotinu dana proveo pod oružjem. Onima koji su poginuli pre nego što su ispunili taj rok, posmrtno neće biti priznat status dragovoljca, čime njihove porodice gube pravo na učestvovanje u raspodeli dionica. Sa druge strane, branitelji su pripadnici oružanih snaga Republike Hrvatske (hrvatske vojske i policije) koji su makar jedan dan proveli na ratištu. Time je omogućeno da bude registrovano 489.000 ljudi sa tim statusom. Oni su, kao i učesnici u ratu sa statusom dragovoljca, upisani u registar

"Egejski" telefon

Uzrok tenzija u Egeju predstavlja spor oko teritorijalnih voda, ali i spor oko vazdušnog prostora iznad njih. Ukoliko Grčka realizuje svoju nameru i proširi teritorijalne vode sa sadašnjih šest na dvanaest nautičkih milja, Turska će to, kako je najavila, smatrati povodom za rat. Grci su odredili da vazdušna zona iznad svakog njihovog ostrva obuhvata 10 milja. Međutim, Turska i SAD priznaju samo šest milja. Otuda i različita tumačenja incidenta. Grčki zvaničnici su

izjavili da se turski avion nalazio u grčkom vazdušnom prostoru, a da prethodno nije dostavio plan leta. Turci pak tvrde da je njihov avion leteo u međunarodnom vazdušnom prostoru.

Zahvaljujući direktnoj telefonskoj vezi, trebalo bi da budu izbegnuti rizični manevri i da time bude smanjena opasnost od praćenja na maloj razdaljini, kao i da letnji moratorijum na vojne manevre u Egejskom moru bude produžen do 15. septembra. Pored toga, u sklopu mera za izgradnju poverenja, biće organizovane i zajedničke vežbe kao priprema za reagovanje u slučaju prirodnih katastrofa.

Bezbedno nebo za papu i fudbal

NATO avioni su kontrolisali vazdušni prostor tokom boravka pape u španskom gradu Valensiji 9. jula, gde je prisustvovao petom Svetskom susretu porodica. Za tu priliku španske vlasti su zatražile angažovanje Vazduhoplovnih trupa za rano upozoravanje i kontrolu NATO (NAEW&C Force), što je u skladu sa praksom, započetom još 2001. godine, u sklopu globalnog rata protiv terorizma. Trupe NAEW&C su do sada izvele više od 30 ovakvih operacija, među kojima se nalaze i operacija izvedena tokom Zimskih olimpijskih igara u Torinu februara 2006. godine, kao i za vreme papine posete Poljskoj krajem maja ove godine. Na zahtev nemačkih vlasti, avioni NATO Vazduhoplovnih trupa za rano upozoravanje i kontrolu su, takođe, obezbeđivale nebo i tokom Svetskog prvenstva u fudbalu, od 7. juna do 9. jula ove godine.

Fonda i dobiće deonice u skladu sa predviđenim kriterijumima.

Prema kriterijumima, svaki dan na ratištu u periodu od 5. avgusta 1990. do 30. juna 1996. godine biće vrednovan bodovima po skali od jedan do osam. Maksimalan broj dobiće zarobljenici u srpskim logorima i zatvorima, kojima će se za svaki dan zatočeništva priznati po osam bodova. Kako je najavljeno, moguće su i izmene ovih kriterijuma po kome će učesnici u operacijama Maslenica, Medački Džep i Dubrovnik dobiti i veći broj bodova. Maksimalna vrednost deonica koje neko može dobiti iznosi 18.500 kuna (2.570 evra).

Demokratska "pobuna" protiv Ramsfelda?

Miljan Filimonović

Brana je pukla", rekao je Bernard Treinor, bivši general američke vojske. Bujicu reči čine kritike upućene Donaldu Ramsfeldu, čiju smenu je u martu i aprilu ove godine javno zatražio niz bivših generala američke vojske. Generali tvrde da je sekretar za odbranu nekompetentan i arogantan, kao i da ne poštuje vojsku i njene najviše predstavnike. Jedan od njih, Antoni Zini kaže da je Ramsfeld odbio da u obzir uzme rezultat desetogodišnjeg planiranja američkih vojnih stratega o mogućnostima efektivne okupacije Iraka. On, takođe, navodi da je Ramsfeld uveo vojsku u rat, a da pri tome nije imao spremnu izlaznu strategiju.

Vest o kritikama eksgenerala bila je, tokom marta i aprila, vodeća u američkim medijima. U tekstu objavljenom u Njujork Tajmsu 19. marta penzionisani general Pol Iton kritikovao je način na koji Ramsfeld vodi rat u Iraku i zatražio njegovu smenu. Njegovim kritikama se, u TV intervjuu koji je dao 2. aprila, pridružio i Antoni Zini, a do kraja aprila kritiku su uputila još četvorica penzionisanih generala. U tekstovima objavljenim nakon otvaranja ovog slučaja, nekoliko američkih stručnjaka ukazalo je na pitanja koja se odnose na civilno-vojne odnose u SAD, a koja su pokrenuta nakon propusta napravljenih u ratu u Iraku.

Slučaj "pobune protiv Ramsfelda" ponovo je ukazao na teškoće koje se javljaju prilikom pokušaja preciznog određivanja nadležnosti između civila i generala prilikom upravljanja i komandovanja vojskom. Nemešanje jednih u poslove drugih je jedan od ključnih principa modernog koncepta demokratske civilne kontrole oružanih snaga. Ona, naime, podrazumeva niz principa, mehanizama i procedura koje, najjednostavnije rečeno, stavljaju oružane snage pod

kontrolu demokratski izabраниh vlasti. Najčešće se ističe samo jedan cilj – "držanje oficira podalje od politike". Međutim, za civilnu kontrolu važno je i to da civilne vlasti poštuju profesionalnu autonomiju oficira.

CIVILNI ILI VOJNI POSLOVI?

U Americi su državnici i generali još od građanskog rata prelazili tanku liniju koja razgraničava oblasti politike od oblasti vojske. Istoričari naročito ističu slučaj generala Dagleasa Makartura koji je kritikovao politiku Bele kuće. On je predlagao da ratne operacije u Korejskom ratu budu proširene tako što će SAD napasti Kinu. Predsednik Truman je odbacio njegov predlog i smenio ga. Još jedan primer mešanja generala u politiku predstavlja i to što je Kolin Pael javno izneo svoje neslaganje sa predlogom ograničene intervencije američke vojske u BiH 1992. godine. Međutim, i političari su umeli da se ogluše o zahteve koji su dolazili iz vojnih krugova. Smatra se da je Les Aspen izgubio poziciju ministra odbrane zato što tokom rata u Somaliji nije odobrio zahtev da budu poslata tenkovi i oklopna vozila. Ovakvi događaji ukazuju na to da popularni princip američke vojske "nemoj da pitaš i nemoj da pričaš" ("don't ask, don't tell") predstavlja rezultat nestabilnog kompromisa. Složeno pitanje odvajanja civilnih i vojnih poslova dodatno je zakomplikovano nakon završetka Hladnog rata. Tome su doprineli mnogi faktori kao što su: promena prirode pretnji, promena načina upotrebe vojske, kao i nova uloga vojske u 21. veku.

U svetlu svih ovih promena, čini se da je izvestan broj primedbi koje eks generali upućuju Ramsfeldu isključivo vojno-stručnog karaktera. Još u februaru

2003. godine Erik Šinseki, tadašnji načelnik štaba američke vojske, tvrdio je pred Komitetom za oružane snage Senata da SAD ne raspoložu dovoljnim brojem vojnika za efektivnu okupaciju Iraka. To je kasnije potvrđeno i u planu Entoni Zinija, načelnika američke centralne komande vojske, prema kome je potrebno 380.000 vojnika da se Irak “zaključa i kontroliše”. Do sličnih cifara došli su u svojim analizama i stručnjaci korporacije RAND i Saveta za nacionalnu bezbednost. Međutim, Ramsfeld je, pozivajući se na uspeh postignut u Avganistanu, tražio manji broj trupa koje se lakše i brže mogu angažovati. Pregovori koje je vodio sa visokim oficirima o broju vojnika neophodnim za otpočinjanje operacija izgledali su, po rečima Majkla Gordona, “kao harmonika, stalno razvlačeni napred i nazad”. Kao što je poznato, invazija na Irak bila je započeta sa oko 120.000 vojnika. Eksgeneral Pol Iton danas to navodi kao dokaz Ramsfeldove “strateške, operatičke i taktičke nekompetencije”. Čini se da je ovo primer “asertivne kontrole” (Piter Fiver), a ne demokratske civilne kontrole oružanih snaga. Fiver pojmom “asertivne kontrole” označava direktno mešanje civila u vojne poslove.

Drugi argument eksgeneral može se, već duže vreme, čuti i u analitičkim krugovima. On se odnosi na činjenicu da su civilne vlasti propustile da precizno definišu ulogu vojske u ratu u Iraku. Da podsetimo, kao neposredni povod za rat isticana je činjenica da Irak poseduje oružje za masovno uništenje. Drugi povod je navodno bila povezanost Sadama Huseina sa Al Kaidom. Ni iz jednog, ni iz drugog proklamovanog povoda nije se moglo zaključiti da će vojska imati ulogu da okupira Irak. Još manje su se marinci mogli nadati da će im u opisu posla biti “izgradnja nacije”. Zato je, već u novembru 2003. godine, Zini upozoravao da snage SAD nisu obučene da se bave ovim zadatkom. Teško je zamisliti da bi vojni profesionalci, u situaciji kada im nisu dobro poznati konačni ci-

ljevi koje treba da ostvare, mogli dobro da obavljaju svoj posao.

Iako ne pokušavamo da ih opravdamo, smatramo da američki penzionisani generali, kritikama koje smo do sada naveli, ipak nisu prekršili princip demokratske civilne kontrole oružanih snaga. Međutim, “žito” nije bilo bez “kukolja”. Oficiri su izjavljivali da treba “počistiti” Ramsfelda i njegove saradnike (gen. Rigs), da Ramsfeld “nosi preveliki teret prošlosti” (gen. Svonak) i da bi “trebalo da ide u penziju” (gen. Zini). Najdirektnije se u poslove političara umešao bivši general Gregori Njubold, koji je u autorskom tekstu objavljenom u magazinu Tajm pozvao aktivne oficire “da izraze svoje gledište i postaraju se da ih predsednik jasno čuje”. On je, za razliku od ostalih, kritikovao i samu odluku da bude započet rat u Iraku, što je politički gest *par excellence*. Njubold se, doduše, pri tome poziva na argument bezbednosne politike i kaže da je “prava pretnja Al Kaida”, dok je Irak “periferna stvar”. Međutim, bezbednosna politika je i dalje politika, a Njubold ne okleva da otvori “Pandorinu kutiju civilno-vojnih odnosa” izjavom da oficir treba da bude lojalan ustavu, a ne političarima. Sve ove izjave imaju nedvosmisleno politički karakter i njima su bivši oficiri potpuno prekoračili granicu svoje struke.

JAVNOST PITA, KONGRES ČUTI

Javnosti za sada nisu ponuđeni jasni odgovori na mnoga pitanja koja su otvorena ovim slučajem. Čak se ni analitičari ne slažu u tome šta sme ili ne sme da kaže oficir od trenutka kad ode u penziju, kao ni u tome da li on može davati javne izjave. U vodećim američkim medijima pojavljuju se kontroverzne ocene, ali je njihova zasluga u tome što su omogućili javnosti da ima uvid u ove probleme. Međutim, ključni princip funkcionisanja demokratske civilne kontrole je parlamentarni nadzor. Upadljivo je da Kongres SAD do danas čuti i da nije oformio nikakvu komisiju koja bi eventualno is-

pitala slučaj. Neke kritike koje su izneli generali nije lako svrstati ni u "legitimne" ni u "nelegitimne" i o njima bi sud morao da donese neki viši autoritet. Postavlja se pitanje da li je moguće prenebregnuti protest generala u vezi sa tim što SAD nisu oformile koaliciju sa tradicionalnim saveznicima kada se zna da bi američke trupe time mogle biti dovoljno osnažene da mogu ostvariti vojnički cilj. Takođe, da li je Njubold zašao direktno u oblast spoljne politike time što je Pentagonu i Beloj kući zamerio da su se otuđili od saveznika ili je ova kritika izraz opravdanog vojničkog gneva.

Posle napada Al Kaide na Njujork i Vašington, proglašenja svetskog rata protiv terorizma i unilateralnog delovanja, kao i nakon usvajanja preemtivne

doktrine, civilno-vojni odnosi u SAD postaju sve komplikovaniji. Sjedinjenim Državama predstoji suočavanje sa izazovom definisanja procedura i instrumenata koji će sprečiti izvršnu vlast da, suprotno uzusima vojne struke, loše upotrebljava ili zloupotrebljava vojsku. To je pogotovo važno kada na umu imamo vojnu moć SAD. Amerika pretenduje na to da bude uzor "novim demokratijama", koje se nalaze usred procesa reforme sektora bezbednosti u skladu sa demokratskim načelima. Zato na novootvorena pitanja o demokratskoj civilnoj kontroli oružanih snaga odgovore mora dati najviši organ demokratski izabrane vlasti – parlament.

Autor je istraživač u Beogradskoj školi za studije bezbednosti

Model zakona o privatnoj delatnosti obezbeđenja

Bogoljub Milosavljević

Centar za civilno-vojne odnose, u saradnji sa Ženevskim centrom za demokratsku kontrolu oružanih snaga, pripremio je Model zakona o privatnoj delatnosti obezbeđenja. Ovde je dat osvrt na osnovne motive kojima se Centar za civilno-vojne odnose rukovodio pristupajući ovom poslu, a zatim i na osnovna rešenja sadržana u pripremljenom modelu. Ovaj osvrt saopšten je prilikom promocije navedenog modela, na konferenciji za štampu u Centru za civilno-vojne odnose, 20. maja 2006. godine.

MOTIVI ZA PRIPREMANJE MODELA ZAKONA

U proteklih desetak godina u Srbiji, sektor privatnog obezbeđenja doživeo je značajan razvoj. Mada nema tačnih, zvaničnih podataka o broju ljudi, kompanija i agencija koje se bave tim poslom, procenjuje se da u tom sektoru radi od 47.000 do 50.000 ljudi. Istovremeno, navodi se da u Ministarstvu unutrašnjih po-

slova Republike Srbije ima između 45 i 46 hiljada policajaca i drugih zaposlenih lica. Pri tom, ne postoji nikakav zakonski propis kojim bi pravno bila regulisana brojna specifična pitanja koja nameće postojanje navedenog sektora.

Sektor privatnog obezbeđenja inače beleži veoma brz rast svuda u svetu. Neke zemlje u okruženju, kao na primer Albanija, pokušale su da rast tog sektora ograniče zakonom, tako što su utvrdile da broj ljudi u privatnom sektoru obezbeđenja ne može biti veći od broja lokalnih policajaca u okruzima (o tome vidi: *SALW and Private Security Companies in South Eastern Europe: A Cause or Effect of Insecurity*, SEESAC, August 2005).

Kao što je slučaj u nekim drugim zemljama u okruženju, i u Srbiji postoje naznake brojnih problema u ovom sektoru i njegovim odnosima sa državnim policijom. Neki od tih problema su:

- Nije pravno regulisana upotreba vatrenog oružja ili sredstava za prisluškivanje, kao i nadzor i praćenje lica,

uprkos tome što ljudi u privatnom sektoru obezbeđenja nose kratke i duge cevi i bave se prisluskiivanjem, nadzorom i praćenjem lica.

- Ne postoji nikakav sistem provere, obuke i licenciranja radnika u navedenom sektoru.
- Ne zna se ko i kako vrši kontrolu njihovog rada.
- Evidentne su veze između pojedinih političkih partija i privatnih kompanija ljudi bliskih političkim partijama i kompanija koje se bave privatnim obezbeđenjem. Sumnja se da postoji mogućnost uticaja političkih partija na kompanije za privatno obezbeđenje, kao i mogućnost veza ovih drugih sa organizovanim kriminalnim grupama.
- U privatnim kompanijama za obezbeđenje ima dosta bivših pripadnika policije i službi bezbednosti, što omogućuje neprincipijelne veze, nekontrolisanu razmenu podataka i eventualne obostrane zloupotrebe.
- Kada se sve navedeno zna, zapanjujuće deluje činjenica da u Srbiji ne postoji čak ni zakonski predlog o uređivanju rada privatnih kompanija za obezbeđenje i kontrole države nad njihovim radom. Do sada je postojao samo jedan takav predlog Ministarstva unutrašnjih poslova, koji je sada star četiri godine i koji još nije stigao do Vlade. To je i bio ključni motiv za nastanak ovog Modela koji Centar za civilno-vojne odnose nudi Vladi.

OKVIR I OSNOVNE IDEJE U MODELU ZAKONA

Opredelili smo se za uređivanje samo jednog, važnijeg dela privatnog sektora bezbednosti. To je privatna delatnost obezbeđenja ljudi i imovine. Smatrali smo da delatnost privatnih detektivskih agencija treba urediti posebnim zakonom, jer je tu, u pravnom smislu, problematika drugačija.

Osnovne ideje u Modelu zakona jesu sledeće:

- Privatna delatnost obezbeđenja treba da bude ograničena putem utvrđivanja nespojivih delatnosti, kao i zabranom korišćenja sredstava i metoda, uniforme i oznaka policije.
- Delatnošću privatnog obezbeđenja mogu se baviti privredna društva i preduzetnici, a svi se obavezno udružuju u udruženje (komoru) posle dobijanja licence. Dopušteno je, pod istim uslovima, bavljenje ovom delatnošću domaćim i stranim pravnim i fizičkim licima.
- Udruženju se poveravaju javna ovlašćenja za izvođenje programa obuke, propisivanje bližih uslova za obavljanje delatnosti i vršenje stručnog nadzora.
- Licencu za obavljanje delatnosti izdavalo bi Ministarstvo unutrašnjih poslova, a ona je uslov za početak delatnosti.
- Lice koje želi da se bavi delatnošću privatnog obezbeđenja mora da ispunjava određene uslove, i to one koji se odnose na nepostojanje zakonskih smetnji (neosuđivanost i drugo), državljanstvo, zdravstvene sposobnosti, školsku spremu i slično.
- Za obavljanje pojedinih poslova (zaštita lica i imovine, prevoz i zaštita vrednosnih pošiljki, zaštita javnih skupova, sistemi za obezbeđenje i slično) propisani su posebni uslovi, tako da bi za svaku vrstu posla postojala posebna licenca.
- Ovlašćenja radnika privatnog obezbeđenja svedena su na davanje upozorenja, legitimisanje, pregled lica, sprečavanje ulaska i izlaska, zadržavanje lica do dolaska policije, upotrebu fizičke snage i sredstava za vezivanje, kao i na upotrebu vatrenog oružja pod posebno propisanim uslovima.
- Poseban predmet zakona treba da čini zaštita ličnih podataka.
- Nadzor nad radom privatnih kompanija za obezbeđenje vršilo bi Ministarstvo unutrašnjih poslova.

*Autor je profesor Pravnog
fakulteta Univerziteta UNION*

Promene u bezbednosno-obaveštajnom sistemu Hrvatske

Predrag Petrović

Veći deo domaće i strane stručne javnosti smatrao je da je Hrvatska uspešno obavila reformu sektora bezbednosti "prve generacije", te da je Zakonom o sigurnosnim službama donetom 2002. godine zaokružen njen bezbednosno-obaveštajni sistem. Iako je pohvaljena za uspešnu reformu sektora bezbednosti "prve generacije", Hrvatska je promenila zakonsku regulativu kojom je regulisan rad službi bezbednosti. Naime, na sednici održanoj 30. juna ove godine Sabor je usvojio Vladin Konačni prijedlog Zakona o sigurnosno-obaveštajnom sustavu Republike Hrvatske.

Osnovni motiv za pisanje novog zakona bila je, kako je na više mesta u obrazloženju istaknuto, želja predlagača da bude povećana efikasnost bezbednosnih službi. Međutim, u Prijedlog je uključen i niz odredbi koje zadiru u polje neprikosnovenih ljudskih sloboda i otežavaju efikasnu demokratsku civilnu kontrolu ovih službi. Sabor nije registrovao takve manjkavosti, pa je "prvo čitanje" prošlo bez rasprave. Po prvom susretu sa sudom javnosti, Vladin Prijedlog zakona izazvao je žestoke kritike (vidi okvir). Vlada je, zatim, uvažila neke zamerke koje su izneli akteri civilnog društva i, između dva čitanja, doradila tekst. Nakon toga, on je u formi Konačnog prijedloga Zakona poslat (25. maja) Saboru na usvajanje, da bi, uz nekoliko amandmana, bio usvojen 30. juna.

Analiziraćemo neke od ključnih odredbi Konačnog prijedloga, tj. usvojenog Zakona poredeći ga sa Pri-

jedlogom Vlade (pre prvog čitanja). Upoređićemo ih, takođe, sa odredbama do sada važećeg Zakona. Tako ćemo na sledećim stranicama analizirati propisane organizacione promene, način donošenja pravilnika službi, te ovlašćenja Vijeća za građanski nadzor, kao i način na koji se odobravaju mere prikupljanja podataka.

ORGANIZACIONE PROMENE

Prva promena koja je bila predviđena Prijedlogom zakona, a koja nije ni menjana tokom legislativne procedure, organizacione je prirode. Za razliku od Zakona iz 2002. godine, kojim su ustanovljene tri službe – Obaveštajna agencija (OA), Protuobavještajna agencija (POA) i Vojna sigurnosna agencija (VSA), novim Zakonom će biti ustanovljene samo dve – Sigurnosno-obaveštajna agencija (SOA) i Vojnosigurnosno-obaveštajna agencija (VSOA), (član 1). Dakle, dve civilne službe objedinjene su u jednu (SOA), a "stara-nova" vojna služba VSOA nastaje uvođenjem još jedne funkcije – obaveštajne delatnosti – u delokrug rada dosadašnje VSA. Drugim rečima, obaveštajna i kontraobaveštajna delatnost koncentrisane su u svakoj od agencija, kako u civilnoj tako i u vojnoj.

Predlagač smatra da će novim organizacionim rešenjem povećati efikasnost agencija i da će biti otklonjeni problemi u radu, uočeni u proteklom periodu. U obrazloženju Zakona je, recimo, navedeno da je slaba koordi-

nacija službi u praćenju lica osumnjičenih za kriminalnu delatnost predstavljala problem. Recimo, u slučaju kada osumnjičeno lice napusti zemlju, ono više nije u nadležnosti POA, već prelazi u nadležnost OA. Osnovano je pretpostaviti da se i službe bezbednosti u stabilnim, demokratskim zemljama suočavaju sa sličnim teškoćama. Međutim, oni se ne odlučuju da objedine obaveštajnu i kontraobaveštajnu delatnost u jednu agenciju (na primer,

ralno sredstvo kontrolisanja obaveštajnog rada jeste izbegavanje monopolisanja obaveštajne funkcije u rukama jedne organizacije ili službe. Umnožavanje različitih obaveštajnih organizacija, koje mogu da odgovaraju različitim strukturama poput oružanih snaga i policije ili upotrebi u zemlji i inostranstvu, može da bude manje efikasno i da podstiče birokratsku konkurenciju, ali se u načelu smatra podložnijom demokratskoj kontroli.”

Uspešan pritisak civilnog društva

U organizaciji Centra za mirovne studije održan je okrugli sto (23. maja 2006. godine, u Zagrebu), na kome su razmotreni glavni nedostaci ovakvog zakona. Cilj je bio da, pre upućivanja Konačnog prijedloga na usvajanje, bude izvršen pritisak na vlast da izmeni odredbe kojima se ograničavaju Ustavom zagarantovana prava građana. Osim Centra za mirovne studije, protiv Prijedloga zakona protestovalo je i niz drugih građanskih udruženja, između kojih i Forum za civilno društvo, GONG, Grupa za ženska ljudska prava B.a.B.e, Srpski demokratski forum itd.

U izjavi za list *“Bezbednost Zapadnog Balkana”* Tin Gazivoda, ocenio je ulogu koju akteri civilnog sektora imaju u promeni i poboljšanju Zakona na sledeći način: “Smatram da je vrlo mali broj osoba i organizacija učinio doista puno (...) U zadnjoj fazi, Centar za mirovne studije, HHO, te u manjoj mjeri GONG i Amnesty International uspjeli su se izboriti za uvrštenje nekih ključnih odredbi vezano za područje ljudskih prava, te civilni nadzor.” Tin Gazivoda je član Vijeća za građanski nadzor sigurnosno-obaveštajnih agencija, a na tu poziciju nominovani su ga Centar za mirovne studije i Hrvatski helsinški odbor. Takođe, on je predsednik i radne grupe Vijeća za zakonodavne izmjene. Po njegovom mišljenju, “Vlada je u zadnji tren shvatila da Vijeće za građanski nadzor može samo pomoći u izgradnji povjerenja građana u sustav, te da će to čini i onda kada identificira određene probleme u radu službi”.

MI5 i MI6). Uz uvažavanje argumenata predlagачa, može se postaviti pitanje da li će i u kojoj meri će ovo rešenje uticati na demokratsku kontrolu tajnih službi. Jer, kako ističu istraživači Centra za demokratsku kontrolu oružanih snaga iz Ženeve u svojoj publikaciji *„Parlamentarni nadzor bezbednosnog sektora”* (2003), “struktu-

Ostaje da se vidi kako će ovakvo rešenje funkcionisati u praksi, tj. kako će biti uređene obaveštajna i kontraobaveštajna delatnost u okviru jedne agencije. Novousvojeni Zakon, u čl. 62, propisuje da vlada, uz prethodnu saglasnost predsednika, uredbom uređuje unutrašnje ustrojstvo, tj. organizacione celine, kao i njihov de-

lokруг rada. Tek nakon donošenja uredbe, moći ćemo doneti pouzdanije zaključke.

Zakon predviđa i donošenje pravilnika o "unutarnjem redu" i "načinu sigurnosno-obavještajnog postupanja" agencija, a koji će se zasnivati na prethodno donetoj uredbi o unutrašnjem ustrojstvu agencija. Zakonodavac je propisao da javnost nema uvid u pravilnike. Oni su „klasificirani i ne objavljuju se“ (čl. 63, st. 3 i čl. 64, st. 3). I ovo rešenje ostalo je u Prijedlogu i nakon prvog čitanja, te je kao takvo uneto i u Zakon. Kada je u pitanju postupak donošenja pravilnika, prvo rešenje je ovo ovlašćenje davalo direktoru agencije (SOA), tj. ministru odbrane (VSOA). Po drugom, koje je i usvojeno, direktor SOA će morati da obezbedi i saglasnost predstojnika Ureda Vijeća za nacionalnu sigurnost (UVNS), prema čl. 63, st. 2 i čl. 64, st. 2. Opravdano je postaviti pitanje o tome ko i kako može da zatraži proveru ustavnosti i zakonitosti ovih tajnih akata. Odnosno, o tome kakve posledice mogu nastati njihovom primenom, na primer u eventualnom kršenju ljudskih prava, kako pripadnika službi, tako i onih koji će se naći u zahvatu njihovog rada. Dileme su samo delimično otklonjene time što direktor agencije nije više jedini odgovoran za donošenje pravilnika. Ipak, čini nam se da su rešenja Zakona iz 2002. godine bila bolja. Po njemu (čl. 40, st. 2), pravilnike o unutrašnjem redu donosi Vlada na predlog i uz saglasnost predsednika Republike (za OA i POA na predlog direktora agencija, a za VSA na predlog ministra odbrane). Pravilnike o načinu delovanja donose direktori OA i POA, uz saglasnost Savjeta za koordinaciju sigurnosnih službi, dok Pravilnik o načinu delovanja VSA do-

nosi ministar odbrane na predlog direktora VSA i uz saglasnost Savjeta za koordinaciju sigurnosnih službi. Postojanje više različitih kontrolnih instanci, na različitim nivoima političke moći, ipak je pružalo bolji osnov za *check and balance* u nadzoru službi.

GRADANSKI NADZOR

Pojavu žustrih kritika u hrvatskoj javnosti izazvalo je smanjenje ovlašćenja Vijeća za građanski nadzor. Ono je, prema Prijedlogu zakona, pre prvog čitanja, bilo svedeno na obično "poštansko sandučće" za žalbe građana. Da podsetimo, ovo Vijeće je nestranačko parlamentarno telo, koje okuplja stručnjake (po starom Zakonu) iz oblasti politikologije, prava i elektrotehnike. Postavlja se pitanje šta je to moglo izazvati tako burne reakcije javnosti. Po Prijedlogu zakona (prvo čitanje), Vijeće za građanski nadzor bilo je ovlašćeno da razmatra isključivo predstavlke građana i udruženja građana koji smatraju da su u zahvatu službi bezbednosti, te da su im ugrožena ljudska prava. Time je predlagatelj isključio mogućnost da Vijeće samostalno, na osnovu *ex officio* nadležnosti, pokrene postupak utvrđivanja slučajeva ugrožavanja ljudskih prava. Ono, takođe, može da učestvuje, mada nije obavezno, u neposrednom nadzoru nad službama onda kada postupak utvrđivanja povrede prava pokrenu Odbor i UVNS.

Pridodajmo ovim podacima i podatak o tome da je Vijeće, po ovom Prijedlogu (ali i po usvojenom Zakonu), trebalo da izgubi, u odnosu na Zakon iz 2002. godine, čitav niz nadležnosti. Tako su, recimo, bile brisane odredbe iz člana 81 Zakona iz 2002. godine, po kojima Vijeće prati zakonitost rada sigurnosnih službi, prati i

nadzire primenu mera tajnog prikupljanja podataka kojima se ograničavaju ustavna ljudska prava i temeljne slobode. Amandmanima su ove odredbe ipak vraćene u tekst, te su usvojene u konačnom Zakonu.

Međutim, po novom rešenju Vijeće više ne prati zakonska uređenja u području nacionalne sigurnosti u drugim zemljama. Ono više ne može da predlaže rešenja za unapređenje zakonske regulative koja je u vezi sa zakonitošću rada sigurnosnih službi. Doduše, značaj ovih nekada značajnih nadležnosti Vijeća bio je umanjen odredbom iz člana 81 ovoga Zakona. Po njoj Vijeće poslove obavlja na temelju programa koji donosi Odbor za nacionalnu sigurnost (čl. 82, st. 1). Dakle, funkcija Vijeća bi bila u velikoj meri redukovana da Zakon nije poboljšao amandmanima. Metafora o poštanskom sandučetu bi, da nije bilo amandmana, dobro opisivala realnost.

Amandmanima je omogućeno da Vijeće poslove i iz člana 111 obavlja na "temelju programa koji donosi Odbor za nacionalnu sigurnost; na temelju zahtjeva građana, državnih tijela i pravnih osoba o zamjećenim nezakonitim postupcima ili nepravilnostima u radu sigurnosno obavještajnih agencija, osobito u slučajevima kršenja Ustavom zajemčenih ljudskih prava i sloboda" (čl. 112).

Dakle, usvojenim amandmanima proširen je krug lica na osnovu čijih zahteva se vrši nadzor. Međutim, i pored vidnog unapređenja položaja Vijeća, čini nam se da Zakon poseduje određene manjkavosti. Naime, Vlada nije propisala sankcije za utvrđene slučajeve nezakonitosti, već Vijeće o tome samo izveštava predsednike RH, Sabora, Vlade, te Glavnog državnog tužioca (čl. 113, st. 3). Takođe, nije utvrđena ni jasna oblogacija nadzira-

nih lica po kojoj moraju da se povinuju nadzoru.

Da zaključimo, u pogledu nadzora nad sektorom bezbednosti, i pored određenih unapređenja zakonskih rešenja nastalih između dva čitanja, parlamentarni odbor i dalje ima ključnu ulogu prilikom sprovođenja nadzora nad sektorom bezbednosti. A on se, naročito u zemljama nove demokratije, u velikoj meri svodi na stranačku kontrolu, što je to u izjavi datoj za Dnevnik HRT (25. maja) istakao i Žarko Puhovski: "... dvije stranke mogu postići dogovor o stabilnosti što je važno, ali cijena te stabilnosti može biti ta da građani koji nemaju stranačku zaštitu ostanu bez mogućnosti da svoja prava ishode unutar sustava".

DOŽIVOTNO "NA OBRADI"

Po Prijedlogu zakona, praćenje osoba na javnim mestima, kao i praćenje međunarodnih komunikacija okarakterisano je kao blaži oblik kršenja ljudskih prava, te za izdavanje naloga nije potrebna saglasnost Vrhovnog suda, već samo saglasnost direktora agencije. Ovakvo rešenje je izazvalo niz kritičkih reakcija građanskih udruženja i hrvatske javnosti. Zahtevano je da bude napravljena jasna distinkcija između mera prikupljanja podataka na zatvorenim i otvorenim javnim površinama, te je istaknuto da je snimanje razgovora na javnim površinama teži oblik kršenja ljudskih prava i da je za primenu takvih mera nužno pribaviti saglasnost Vrhovnog suda. Vlada je isprva ignorisala ovakve zahteve javnosti, da bi amandmanima, dan pre usvajanja Zakona, konačno prihvatila da za snimanje razgovora osumnjičenih lica na otvorenim i javnim površinama mora biti pribavljeno odobrenje Vrhovnog suda.

Međutim, problem koji se javlja povodom mogućeg doživotnog nadzora lica na "obradi" nije otklonjen. Naime, on ne ograničava to koliko će puta biti produženo odobrenje mera praćenja. Prethodni Zakon ograničavao je čak i sudiju Vrhovnog suda. On je mogao samo dva puta za redom da odobri produženje mera tajnog prisluškivanja telefona i mobilnog telefona, čitanja faks i e-mail poruka, tajnog nadzora pisama i paketa, te tajno praćenje, motrenje i snimanje sumnjive osobe. Po ovom Zakonu, prvo odobrenje sudije važi četiri meseca, drugi put ga on može produžiti na još tri, a nakon toga, produženja više nema. Po novom Zakonu, nadzor može da bude produžavan neograničeno, s tim što je potrebna saglasnost Vijeća a koji čine tri ovlašćena suca Vrhovnog suda.

Novousvojeni Zakon, čini se, sadrži bolje rešenje, jer propisuje da razgovori agenata i građana obavezno moraju biti snimani. Do sada je za ovo bilo neophodno odobrenje lica sa kojima se razgovor vodi. Snimci neće odmah biti dostupni licima sa kojima su razgovori vođeni, jer bi to moglo da ugrozi operativnu delatnost službi. Snimke čuva agencija i oni će biti dostupni sudskim i nadzornim telima.

Iako nam ova mogućnost – da lice samo izabere hoće li biti snimano ili ne – deluje kao "demokratska" opcija, ipak se čini da je novo rešenje bolje. Njime bi trebalo da budu onemogućena tajna snimanja kao što se, na primer, dogodilo u aferi "Puljiz" pre dve godine. Da podsetimo, novinarka Helena Puljiz bila je podvrgnuta pretnjama i ucenama tokom petočasnog razgovora u prostorijama POA. Kasnije je utvrđeno da je razgovor bio sni-

man iako saslušavana novinarka nije dala saglasnost za to. Moguće je da će se i agenti bezbednosnih službi ubuduće suzdržati od ovakvih zloupotreba ukoliko budu znali da ih snimaju i da snimci stoje na raspolaganju sudu.

Dakle, neka rešenja novog Zakona su, u odnosu na prethodni, bolja, a neka lošija. Načelo efikasnosti ne bi trebalo da bude jedini princip u uobličavanju bezbednosnog sistema jedne zemlje. To svakako važi i za Hrvatsku, čiji se bezbednosni položaj znatno poboljšao u poslednjih deset godina. Ona danas nastoji da održava dobre odnose sa susedima, sa kojima i nema većih sporova, te nije realno očekivati da bi neko spolja mogao ugroziti njenu bezbednost. Nema osnova ni za strah od etničkih nemira i pobuna. Najveći bezbednosni izazovi su, kao i u većini tranzicionih zemalja, korupcija i organizovani kriminal, a upravo njima pogoduju arkanske strukture vlasti. Zato bi upravo jačanje institucija – uz

poštovanje načela vladavine prava – bilo najsnažnije oruđe u borbi protiv ovih izazova. Opisani legislativni proces pokazao je da su akteri civilnog društva Hrvatske ipak uspeali da znatno utiču na poboljšanje onih odredbi Zakona o sigurnosno-obavještajnom sustavu, koje su mogle zadirati u polje ljudskih prava.

"Smatram da usvojeni tekst Zakona (...) na zadovoljavajući način regulira najznačajnija pitanja koja su od važnosti za zaštitu ljudskih prava. Sve mjere tajnog prikupljanja podataka koja grubo zadiru u područje ljudskih prava i sloboda sigurnosne službe mogu primenjivati samo uz odobrenje Vrhovnog suda", kaže Gazivoda.

Autor je istraživač u Beogradskoj školi za studije bezbednosti

Obavezno snimanje razgovora agenata i građana

Mirovne misije – srpska debata

Milošević Marko

Međunarodna saradnja Vojske Srbije i Crne Gore (Srbije) poslednjih godina je sve intenzivnija, a kao jedan vid te saradnje pominje se i učestvovanje u mirovnim misijama. Moguće zajedničko učestvovanje u takvim operacijama nedavno je najavila norveška ministarka odbrane Ana Greta Strom Erihsen, koja je posetila Beograd u junu ove godine. Postavlja se pitanje zašto javnost u Srbiji tako malo zna o ovom sredstvu prevencije, upravljanja i/ili rešavanja konflikata.

U Srbiji ne postoji javna debata o mirovnim misijama na osnovu koje bi građani bili upoznati sa problemima i potencijalnim koristima koje one donose. Postoji samo upotreba ovog problema u dnevno-političke svrhe. Kada je 2003. godine premijer Zoran Živković ponudio da hiljadu vojnika učestvuje u mirovnim misijama, reakcije javnosti su bile različite. Umesto konstruktivne rasprave, građani Srbije su mogli da prate raspravu partijskih čelnika, obojenu stranačkim animozitetima. Konsenzus o ovom pitanju nije postignut, a građani nisu saznali ništa značajno o misijama kao o važnom instrumentu međunarodne i bezbednosne politike. Podsećanja radi, isticano je da tadašnji premijer nije nadležan da obećava naše vojnike, kao i da tema mirovnih operacija u okviru NATO ili UN nije problematizovana javno, na referendumu. U "igru" je ubačen čak i argument da naša vojska treba da se vrati na Kosovo, a ne da rešava tuđe probleme.

Zakon o mirovnim operacijama bio je donet krajem 2004. godine ma da uz mnogo odlaganja. Potom je bio otvoren Centar za mirovne operacije VSCG, a nekolicina pripadnika VSCG nalazi se u posmatračkim i humanitarnim misijama u svetu.

"STRANČARENJE" U BEZBEDNOSNOJ POLITICI

Stavovi političkih stranaka o mirovnim misijama su različiti i zavise od dnevno-političkog konteksta. U partijskim programima ove misije se nigde ne spominju eksplicitno. Stavovi se dedukcijom mogu izvoditi iz opštijih partijskih stavova o međunarodnim integracijama u EU i NATO, kao i o programu "Partnerstvo za mir". Demokratska stranka se zalaže za evropske i regionalne integracije. Demokratska stranka Srbije (DSS) smatra da, kao evropska država, moramo da saradujemo sa ostalim evropskim državama i da učestvujemo u radu evropskih organizacija kako bismo postali ravnopravna članica EU. Srpski pokret obnove (SPO) je za "aktivnu spoljnu politiku i uključivanje u sve međunarodne organizacije i paktove". U njihovom programu se ističe da ne postoji nijedan nacionalni ili državni razlog zbog koga Povelja UN ne bi bila poštovana.

Socijalistička partija Srbije (SPS) je svoj statut pisala 1992. godine i od tada ga nije korigovala, te u njemu nema ni reči o mirovnim misijama i o angažovanju naših vojnika u njima. U

deklaraciji VI kongresa ove partije, koji je poslednji relevantni dokument, izražen je stav da “nema uslova za pristupanje programu Partnerstvo za mir”, a da eventualni predlog za pristupanje tom programu zahteva raspisivanje referendumu. Srpski socijalisti naglašavaju to da su protiv Haškog tribunala, ali i to da su za evropske integracije i za odlučnu borbu protiv terorizma koja se odvija pod okriljem UN. U partijskom programu G17 plus iznesene su tvrdnje da treba “pristupiti EU i evroatlantskim bezbednosnim i drugim integracijama”, kao i programu “Partnerstvo za mir”. Srpska radikalna stranka (SRS) u svom programu ističe da je protiv ulaska u NATO, a da Vojska ima obavezu jedino da čuva teritorijalni integritet i suverenitet otadžbine.

Reakcije parlamentarnih stranaka na Živkovićevu ponudu iz 2003. godine bile su polarizovane. Opozicija je listom bila protiv, a partije na vlasti su se oštro podelile u mišljenjima, prenoseći težište rasprave na raspravu o premijerovim ovlašćenjima. Tadašnji ministar odbrane Boris Tadić tvrdio je da je Vojska instrument spoljne politike, a da je učestvovanje u mirovnim misijama naša obaveza, koja proizlazi iz povelje UN, ali i izraz naših spoljnopolitičkih namera. SRS je, dosledno svom programu, osporavala ovakav angažman, označavajući ga kao “dodvorničku politiku” vlasti prema američkim nalogodavcima i tvrdeći da su UN instrument SAD, te da UNMIK ne štiti Srbe na Kosovu. Oni smatraju da Vojsku ne treba “slati

po svetu”, već da ona treba da se vrati na Kosovo. Druga linija kritike radikalna odnosila se na mandat tadašnjeg premijera. Njemu je osporavano pravo da, kao republički funkcioner, nudi to da Vojska, koja je pod ingerencijom savezne države, bude angažovana u mirovnim misijama. Velimir Ilić (Nova Srbija) osporio je to da je premijer nadležan da donese ovakvu odluku i istakao da odluka o učestvovanju naših vojnika u mirovnim misijama mora biti proverena na referendumu. DSS je izneo stav da premijer Srbije nije nadležan za poslove odbrane, kao i to da se zemlja nalazi u teškoj ekonomskoj situaciji i da “ima preča posla”. Pre održavanja referendumu u Crnoj Gori, u Saveznom parlamentu vođena je rasprava o slanju vojnika u Kongo. Članovi SRS tom prilikom su istakli da

***Građani ne znaju
ni ko donosi
odluku
o učestvovanju u
mirovnim
misijama***

je “besmisleno raspravljati o mirovnim misijama kad je budućnost države neizvesna”. Na osnovu stranačkih stavova ne može se zaključiti ništa o dobitima i troškovima eventualnog učestvovanja u mirovnim misijama.

Centar za civilno-vojne odnose jedini se, u istraživanju pod nazivom “Javnost Srbije i Crne Gore – IV krug“, bavio stavovima javnosti o mirovnim misijama. Građani su pitani šta misle o učestvovanju VSCG u mirovnim misijama pod zastavom UN, kao i o tome ko treba da donese odluku o tom učestvovanju. Istraživanje je sprovedeno na teritoriji SCG 2004. i 2005. godine kada je objavljen predlog premijera Živkovića. Prema rezultatima istraživanja građani su načelno protiv angažovanja Vojske

u mirovnim misijama pod zastavom UN i taj trend je u Srbiji stabilan. Građani Crne Gore su u II i VI krugu bili protiv, dok su u III krugu bili za angažman u mirovnim operacijama. Na pitanje o tome ko donosi odluku o angažovanju javnost Srbije (25,7%) odgovara da je to Skupština SCG, dok javnost Crne Gore (20%) odgovara da je to Skupština Republike. Činjenica da je tek četvrtina ispitanika tačno odgovorila na pitanje, jasno ukazuje na to koliko su građani informisani o ovoj temi. Kada je u pitanju Crna Gora, rezultat bi se mogao tumačiti i u svetlu očekivanog referenduma o nezavisnosti. Sa povećanjem stepena stručne sprema raste i broj onih koji smatraju da naša vojska treba da učestvuje u mirovnim misijama.

Državna zajednica Srbija i Crna Gora je jedina zemlja u okruženju koja nema vojnike u mirovnim misijama. Ovo je, zapravo, uobičajeni izraz kojim se označava, u stvari, to da ne postoje veće jedinice koje su upućene u misije. Naši posmatrači nalaze se u četiri zemlje (Liberija, Obala Slonovače, Burundi i Kongo), ali je reč samo o pojedinim pripadnicima Vojske, dok su u Kongu angažovani kao tim jedino naši medicinari. Vojnici Hrvatske, Mađarske, Rumunije, Bugarske, Makedonije, Albanije i BiH prisutni su u mirovnim misijama širom sveta. Dok se kod nas o mirovnim misijama priča i piše kao o problemu, u ovim zemljama se prema svojim "mirovnjacima" krajnje afirmativno odnose. Mada nema dokaza o direktnoj političkoj koristi, sled nekih događaja je indikativan. Iz BiH u Kabul je poslat vod od 36 ljudi, koji je zatim dobio pozitivne ocene za svoj angažman. Nedugo zatim, njihova zemlja je uspela da naplati dug

od Iraka i da dobije pomoć za reformu vojske. Makedonska jedinica je u Iraku spasila više američkih vojnika. Odmah nakon toga usledilo je američko priznavanje Makedonije pod njenim ustavnim imenom. Rumunija ima kontigent veličine bataljona u misijama u Iraku i Avganistanu, kao i u nekim manjim misijama. Govoreći o rumunskom angažmanu u mirovnim misijama, načelnik Generalštaba general Zdravko Ponoš rekao je "da je za rumunsku spoljnu politiku više učinio angažman u mirovnim operacijama nego Ministarstvo spoljnih poslova". Vojska Rumunije je reformisana po NATO standardima, a zemlja očekuje da bude primljena u Evropsku uniju.

Učestvovanje u mirovnim misijama ne vodi nužno napretku zemlje, ali se može tumačiti kao znak dobre volje i spremnosti zemlje da preuzme svoj deo odgovornosti za očuvanje mira u svetu. Za Srbiju bi bilo veoma loše ako bi se među njenim građanima učvrstio stav da od integracija u međunarodne organizacije očekujemo samo pomoć i dobit, a da pri tome nismo spremni da preuzmемо deo odgovornosti članstvo u tim organizacijama (UN, NATO, EU) podrazumeva.

VOJNI POTENCIJALI

U Beloj knjizi odbrane se tvrdi da je država opredeljena za učestvovanje u sistemu kolektivne bezbednosti. Na taj način se doprinosi projektovanju i izgradnji povoljnog bezbednosnog okruženja na regionalnom i globalnom nivou i nastavlja se tradicija učestvovanja u mirovnim operacijama koja je započeta 1956. godine. Suočena sa novom misijom,

Vojska je osnovala Centar za mirovne operacije. On je namenjen obuci i pripremanju vojnika i jedinica, praćenju njihovog angažovanja u mirovnim operacijama i u drugim operacijama očuvanja mira i bezbednosti u inostranstvu.

LEKARI SA CENJENIM ISKUSTVOM

Pripadnici VSCG su dosad obučavani u Češkoj i Grčkoj, a odskora su obuke počele da se izvode i u organizaciji Centra za mirovne operacije. Ovi programi se izvode po UN standardima. Dosad je VSCG spremila jednu pešadijsku i jednu inžinjerijsku četvu, sanitetski tim i vod vojne policije. U vezi sa tim valja istaći dva problema. Prvi se tiče brojnog stanja. Naime, da bi ovakav sastav bio poslat u akciju, neophodno je imati duplo više obučanih vojnika radi rotacije.

Drugim rečima, sadašnji kapaciteti dozvoljavaju da u misiju budu poslani po jedan vod inženjerije i pešadije, dok u pričuvu ostaju po dva voda iz čete. Činjenica da su vojnici u sadašnjem kontingentu prikupljeni iz raznih jedinica po principu dobrovoljnosti predstavlja drugi problem. Unutrašnja kohezija u njima stoga nije kao u regularnim jedinicama, u kojima se vojnici međusobno poznaju. Iz vojnih krugova stižu uveravanja da će optimalni uslovi biti postignuti profesionalizacijom vojske, jer ćemo tada moći da šaljemo kompaktne, prethodno organizovane jedinice.

Potencijali Vojske nisu još do kraja iskorišćeni. Ključni problemi su

znanje engleskog jezika, komunikacioni sistemi i interoperabilnost. Za razliku od podoficira i vojnika kojima je dovoljan osnovni nivo znanja engleskog jezika, oficiri bi morali da vladaju znanjem višeg stepena. Situacija se delimično popravlja tako što su na Vojnoj akademiji organizovani kursevi koji su otvoreni za sve zainteresovane pripadnike Vojske. Vojna akademija izdaje sertifikate II stepena, ali poželjan nivo je STANAG III, za koji se kod nas još uvek ne izdaju sertifikati. Komunikacioni sistemi predstavljaju problem iz dva razloga – nedostatak uređaja koji bi bili kompatibilni po NATO standardima (Vojska poseduje vrlo malo takvih uređaja) i neophodnost organizovanja obuka za komunikaciju na tim frekvencijama. Interoperabilnost podrazumeva usklađivanje procedura koje olakšavaju saradnju jedinica i sistema kako bi one bile u stanju da efektivno sadejstvuju.

Strani vojni partneri, prvenstveno Belgija i Norveška, prepoznali su potencijale naše Vojske, koje u prvom redu čine lekari i medicinsko osoblje. Tokom skorašnjih konflikata naši lekari su stekli iskustvo zbog koga su cenjeni u svetu. Jedan naš medicinski tim već se nalazi u Kongu u okviru Belgijskog kontingenta. Naše jedinice mogu da pruže i inženjerske usluge, jer su stekle iskustvo u uklanjanju mina. Eventualno učestvovanje naših vojnika bilo bi, uglavnom, vezano za neborbene akcije, ali našoj javnosti niko nije ukazao na tu činjenicu.

Da bi naše snage bile angažovane u mirovnim operacijama, potreb-

no je da budu ispunjeni sledeći uslovi: mirovna operacija treba da bude pod mandatom UN, treba da postoji sporazum među stranama u sukobu, odluku o učestvovanju u misiji treba da donese Skupština Srbije, a pravila angažovanja treba da budu jasno formulisana.

KO ĆE TO DA PLATI

Ekonomski aspekt mirovnih misija podrazumeva pitanja o tome koliko one koštaju i kako će biti finansirane. Može se postaviti pitanje i o opravdanosti ovih investicija. Procenjuje se da godinu dana angažovanja pešadijskog bataljona (formacije koju sada imamo spremnu za mirovne misije) košta oko 30 miliona evra. Poređenja radi, Crna Gora je u vojni budžet godišnje uplaćivala oko 60 miliona evra. Naši posmatrači u četiri misije pod okriljem UN, uz redovnu platu dobijaju i po 6.000\$ godišnje, od čega polovinu iz posebnog državnog budžeta, a polovinu od UN.

Postoje barem dva modela učestvovanja Vojske u mirovnim operacijama. Jedan je u okviru snaga UN, jer ova organizacija refundira troškove. Angažman u okviru NATO značio bi veću mogućnost angažovanja, ali tada bismo, ukoliko ne nađemo strateškog partnera, sami snosili troškove operacije. Važno je naglasiti da je za učestvovanje pod zastavom UN neophodno potpisati *stand by* aranžman, koji mora da izglasa Skupština.

Oprema neophodna za mirovne misije predstavlja kariku koja pove-

zuje ekonomski i vojni nivo. Naša vojska nema dovoljno tehnike, sredstava veze i opreme prilagođene specifičnim klimatskim uslovima. Uobičajena praksa je da manje ili siromašnije zemlje učesnice u misijama dobiju opremu od svojih strateških partnera. Tako smo, recimo, od belgijskih partnera dobili poljsku bolnicu za naš medicinski tim u Kongu. Na isti način se mogu dobiti (trajno ili na korišćenje) i sredstva veze, motorna vozila, lako naoružanje. U Vojsci procenjuju da bi, na taj način, delimično mogli obnoviti svoje resurse – odlaskom u mirovne misije Vojska bi mogla dobiti vozila i sredstva veze, koje bi koristila i po završetku angažmana.

Sve ove činjenice trebalo bi predočiti javnosti. Mirovne misije predstavljaju jednu od tri misije Vojske definisane Strategijom odbrane. Da bi bile uspešno izvršavane, neophodno je obezbediti sredstva i kadrove za taj angažman. Postoji zakon koji reguliše ovu oblast, Vojska je organizaciono spremna za dalje pripreme, a registrovano je i dovoljno neophodnih dobrovoljaca. Ako se zna da učestvovanje u mirovnim misijama može biti od velike koristi za našu zemlju, onda se kao jedini problemi izdvajaju problemi tehničke prirode, kao i problem političke volje. Bilo bi dobro da se ubuduće debata ne vodi u dnevno-političkom diskursu, već na stručnoj ravni. Mogući konsenzus bi trebalo postići prepoznavanjem potencijala mirovnih misija, a ne političkom trgovinom koja se odvija van uvida javnosti.

Autor je istraživač u Beogradskoj školi za studije bezbednosti

General Ponoš u Pentagonu

Visoka delegacija Ministarstva odbrane Republike Srbije, predvođena general-majorom Zdravkom Ponošem, otputovala je u Vašington 26. juna kako bi "predstavila stavove vezane za ukupnu bezbednosnu situaciju u regionu Zapadnog Balkana". Poseta "prvog vojnika" iz Srbije američkom Ministarstvu odbrane prvi put, nakon pauze od dvadeset godina, svedoči o

sve intenzivnijoj bilateralnoj vojnoj saradnji dve zemlje.

Tako su, na primer, dva američka lovca bombardera sletela su, prvi put u istoriji, na vojni aerodrom u Batajnici, 23. juna ove godine. Ambasador SAD u Srbiji, Majkl Polt saopštio je da će prvi srpski vazduhoplovci već od naredne godine početi obuku u Vojnoj školi u Koloradu. Takođe je najavio nastavak intenzivne saradnje Vojske Srbije sa Nacionalnom gardom Ohaja, koja je ujedno i partnerska država Republike Srbije u reformi sistema odbrane.

Oficiri Vojske Srbije učestvovali su u seminaru pod nazivom "Pregled upravljanja snagama", održanom u periodu od 25. do 30. juna, u "Školi za upravljanje snagama" u Virdžiniji.

Pomoćnik ministra odbrane za odbranu i politiku Snežana Samardžić-Marković, koja je bila na čelu srpske delegacije u Vašingtonu, naglasila je da srpsko-američka vojna saradnja ima "kontinuitet i uzlaznu liniju". Kako se najavljuje, nakon potpisivanja Sporazuma o statusu snaga (SOFA – Status of Forces Agreement) i ulaska u "Program državnog partnerstva" (State Partnership Programme), kojim se omogućava saradnja na vojnoj osnovi, biće moguća razmena oficira i održavanje zajedničkih vojnih vežbi.

Novi početak za region

Predsednik Srbije Boris Tadić je, u periodu od 26. do 29. juna, posetio Crnu Goru, Hrvatsku, Makedoniju i Bosnu i Hercegovinu. U Crnoj Gori je izjavio kako "sadašnje stanje treba posmatrati kao novi početak za region". Tokom razgovora koji je vodio sa Filipom Vujanovićem, najavljena je saradnja u oblasti odbrane i, "kada za to bude vreme, zajedničko učestvovanje u nekim misijama".

U Skoplju je predsednik Tadić razgovarao sa kolegom Brankom Crvenkovskim i ponovio je da se protivni nezavisnosti Kosova, naglasivši da će takav ishod imati loše posledice ne samo po nacionalne interese Srbije, već i po ceo region.

Prilikom posete Sarajevu predsednik Srbije je, nakon razgovora sa članovima predsedništva BiH, naglasio kako "Srbija ne želi da na bilo koji način dovede u pitanje granicu između BiH i Srbije", jer ne želi političku ili ekonomsku destrukciju BiH.

U razgovorima sa Stjepanom Mesićem i Ivom Sanaderom, predsednik Tadić ocenio je da "povratak izbeglica ne ide baš najbolje". "Očekujem da Hrvatska u budućnosti učini dodatni napor kako bi se Srbi, koji su izbeglice iz Hrvatske, vratili svojim domovima i nastavili da žive kao lojalni građani republike Hrvatske", rekao je predsednik Tadić.

NATO pohvalio Albaniju

Generalni sekretar NATO Jap de Hop Shefer pohvalio je "odlučan napor" Albanije da sprovede "dalekosežne reforme, sa znatnim uspehom". On je, takođe, naglasio da "Albanija igra korisnu i ublažujuću ulogu u ovom regionu, posebno kada je reč o Kosovu, i da treba da bude pohvaljena za tako konstruktivan pristup". Ove ocene Shefer je izneo u albanskom Parlamentu, tokom posete Tirani, 6. jula ove godine.

Priredio: Marko Savković

Poziv saradnicima

Želeli bismo da u časopisu "Bezbednost Zapadnog Balkana" objavljujemo tekstove istraživača koji tek ulaze u polje bezbednosnih studija, kao i radove već potvrđenih autora. Zato pozivamo sve one koji se bave teorijom i praksom bezbednosti, a posebno ih zanimaju regionalne teme, da šalju svoje radove Beogradskoj školi za studije bezbednosti. Očekujemo analitičke tekstove, ali nije potrebno da budu opremljeni naučnom aparaturom. Naročito ohrabrujemo autore da pošalju prvo kratak abstrakt, na adresu office@ccmr-bg.org. Tekstovi ne treba da budu duži od 15.000 karaktera, a font bi trebalo da bude Times New Roman, 12, sa proredom 1,5.

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

327.56 (497)

BEZBEDNOST Zapadnog Balkana : časopis

Beogradske škole za studije bezbednosti /

urednik Jasmina Glišić. - 2006, br.1

(jul/avgust) - . - Beograd

(Gundulićev venav 48) : Centar za civilno-vojne odnose,

2006 - (Beograd : Goragraf). - 24 cm

Dvomesечно

ISSN 1452-6050 = Bezbednost Zapadnog Balkana

COBISS.SR - ID 132452876

Centar za civilno-vojne odnose doprinosi javnom i odgovornom učestvovanju civilnog društva u povećanju bezbednosti građana i države na principima modernog demokratskog društva, kao i unapređenju bezbednosne saradnje sa susedima i uključenju Srbije u evroatlantsku zajednicu.

Beogradska škola za studije bezbednosti predstavlja posebno odeljenje Centra za civilno-vojne odnose osnovano radi toga da, sistematskim istraživanjima i akademskim usavršavanjem mladih istraživača, doprinese razvoju studija bezbednosti u Srbiji.

Kontakt

Centar za civilno-vojne odnose
Gundulićev venac 48
11000 Beograd
tel/fax 381(0)11-32 87 216
381(0)11-32 87 334
www.ccmr-bg.org
office@ccmr-bg.org

NORWEGIAN EMBASSY

B | T | D The Balkan Trust
for Democracy

A PROJECT OF THE GERMAN MARSHALL FUND